

תורת ה' תמימה

הרמזים הכלולים באותיות הכתב

"בשעה שעלה משה למרום, מצאו להקב"ה קושר כתרים לאותיות. אמר לפניו: רבש"ע, ומי מעכב על ידך? אמר לו: אדם אדם יש, שעתיד להיות בסוף כמה דורות, ועקיבא בן יוסף שמו, שעתיד לדרוש על כל קוץ וקוץ, תילי תילין של הלכות" (מנחות כט, ב).

כותב הרמב"ן בפתיחת ביאורו לתורה:

"כי כל יקר, וכל פלא, וכל סוד עמוק, וכל חכמה מפוארה, כמוס עמה חתום באוצרה ברמז, בדיבור ובכתיבה ובאמירה."

והאריך שם הרמב"ן וביאר כי "סודות הברואים המחצבים, וכח צמח האדמה, ונפש התנועה, והנפש המדברת, בכלם נאמר למשה, והכל נרמז בתורה... וכל הנמסר למשה רבינו בשערי הבינה, הכל נכתב בתורה בפירוש, או שרמוזה בתיבות, או בגימטריאות, או בצורת האותיות הכתובות כהלכתן, או המשתנות בצורה כגון הלפופות והעקומות וזולתן, או בקוצי האותיות ובכתריהם, כמו שאמרו: "כשעלה משה למרום מצאו להקב"ה שהיה קושר כתרים לאותיות, אמר לו: אלו למה: אמר לו: עתיד אדם אחר לדרוש בהם תילי תילים של הלכות... זו מניין לך, אמר לו: הלכה למשה מסיני". כי הרמזים האלו לא יתבוננו אלא מפה לפה עד משה מסיני, ומזה אמרו בשיר השירים רבה בחזקיהו: ספר תגין הראה להם... ואין השבח שספרו על הספר הזה וגילוי הסוד שהיה בו לחזקיהו מפני התגין עצמן, אלא בידיעתן בפירושהן סודות רבים עמוק מאד. ושם בפירוש שיר השירים אמרו: "כתיב ויגד לכם את בריתו" ויגד לכם את ספר בראשית, שהוא תחילת ברייתו של עולם, "אשר ציוה אתכם לעשות עשרת הדברים" אלו עשרת הדיברות, עשרה למקרא ועשרה לתלמוד, וכי מנין יבוא אליהו בן ברכאל הבוזי ויגלה להם לישראל חדרי בהמות ולוויתן? ומנין יבוא יחזקאל, ויגלה להם חדרי מרכבה? אלא, הדא הוא דכתיב: "הביאני המלך חדריו", כלומר: שהכל נלמד מהתורה".

ומשום כך, אי אפשר לקרוא את התורה בעל פה, כיוון שלא יכולים בעל פה להבחין בסודות הכתובים בתורה שבכתב. ועל כן פוחתת מעלת התורה שבכתב כשהיא נלמדת בעל פה¹, כיון שאי אפשר למסור זאת בעל פה. עוד יש לדעת כי האותיות בעצמותן הן קדושות. והספר תורה שלנו נכתב בכתב אשורית. ויש לדעת כי עזרא הסופר, שינה את הכתב שבו נכתב ספר התורה- בימי בית ראשון, שהוא היה הכתב העברי הקדום, ועזרא החליפו, לכתב הקדוש שהיה חקוק על הלוחות, וכמו שאמרו (שבת קד): "מם וסמך שבלוחות- בנס היו עומדים" וזה שייך רק בכתב אשורי, וכך נאמר בעניין זה (סנהדרין כא, ב- כב, א): "תניא רבי יוסי אומר: ראוי היה עזרא שתנתן תורה על ידו לישראל, אלא קדמו משה, במשה הוא אומר: "ומשה עלה אל האלוקים", בעזרא הוא אומר "הוא עזרא עלה מבבל", מה עלה האמור מכאן- תורה, אף עליה האמור להלן- תורה. במשה הוא אומר: "ואותי ציוה ה' בעת ההיא ללמד אתכם חוקים ומשפטים". בעזרא הוא אומר: "וכי עזרא הכין לבבו לדרוש את תורת ה' לעשות וללמד בישראל חוק ומשפט". ואף על פי שלא נתנה תורה על ידו, נשתנה הכתב על ידו, שנאמר (עזרא ד): "והכתב הנשתון כתוב ארמית ומתורגם ארמית". וכתוב (דניאל ה): "לא כהלין כתבא למיקרא ופישראל להודעא למלכא" [תרגום: לא יכלו לקרוא את מה שכתב המלאך על קירות ארמונו של בלשצר מלך בבל, אף שגם יהודים היו בקרבם, וזאת משום, שהכתב האשורי הקדוש [הוא הכתב שאנו משתמשים בו היום לכתיבת סת"ם] נשתכח מהם, שהם היו משתמשים בכתב בעברי הקדום- [שבמימינו הוא חקוק על כמה מטבעות של מדינת ישראל]. וכתוב (דברים יז): וכתב את משנה התורה הזאת", כתב הראוי להשתנות, ולמה נקרא שמו "אשורית"? שעלה עמהם מאשור- [היינו שבעת

¹ בגמרא (ברכות יא) ישנה דעה שאין ברכת התורה אלא על תורה שבכתב, ופירש המהרש"א, שהיות וברכת התורה נלמדת מהכתוב: כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלוקינו. וזה אמור רק על התורה שבכתב! על פי זה ביאר הרה"ג יצחק גולדשטיין שליטא, מדוע פסק הגר"ז בשו"ע שלו שלימוד תורה שבכתב מקיימים מצווה גם כשלא מבינים את הנלמד, לא כן תורה שבעל פה.

העלייה מבבל שכללה גם את אשור, שינו את הכתב, ולא מפני שהאשורים השתמשו בכתב זה, כיוון שהכתב של ממלכת אשור- הוא כתב היתדות, אלא, זה היה, הכתב שעל גבי הלוחות (וספר התורה שכתבו משה)) והוא מאושר בכתב שכל אות נכתבת בצורה נפרדת, ויש גם בצורת האותיות סודות גדולים, וחז"ל דרשו את צורת האותיות בכמה מקומות (ראה שבת קד, א). עוד אמרו בגמרא (סנה' כב, א): תניא רבי אומר: בתחילה, בכתב זה ניתנה תורה לישראל, כיון שחטאו נהפך להם לרועץ [רש"י פירש ששכחוהו, והגאונים פירשו שהגירסא היא "דחץ" וזהו שמו של כתב העברי הקדום (מרגליות הים), כיון שחזרו בהם, [בבית שני- זכו לקבלת תורה מחדשת, ראה בקטע הבא] החזירוהו להם, שנאמר: "שובו לבצרון אסירי התקוה, גם היום מגיד משנה אשיב לך", ופירש רש"י: מה ששכחת את משנה התורה הזאת, אחזיר לך". והחזרה היתה, מה שהמלאך כתב על קירות ארמונו של בלשצר בכתב זה, ומזה למדו כי הקב"ה רוצה שהכתב הזה יחזור לשימוש.

בימינו, יש לנו אפשרות להבחין כי המילות של לשון הקודש העיקרי- הן כנראה הכתב האשורי, משום שכשמדברים בלשון הקודש האותיות הופכות לצורות הדומות לכתבתן. דבר זה הובחן על ידי פרוי יעקב גוגנהיים, שהבחין שציוץ ציפור, יוצר במכשיר שהופך קולות למראות, לכעין מראה של הציפור עפה. והוא בעקבות זה עקב אחר הלשונות ומצא שרק בלשון הקודש ובאותיות האשוריות יש קשר בין הדברים [הרחבה בעניין ראה ספרנו הכתב והמכתב עמ' 96-93, וכן בספר המהפך של הרב זמיר כהן].

התורה שבעל פה

התורה שבכתב ניתנה יחד עם התורה שבעל פה, שהרי כדי לדעת לקרוא חלב ולא חלב או שבעים ולא שבעים צריך מסורת בעל פה. כמו כן צריך מסורת לדעת את פרטי כל מצוה, שהרי נאמרה מצות מילה, ובתורה לא נאמר באיזה אבר היא תבוצע. איזה חוטים ואיך יתלו בבגד, כמה פרשיות יש בתפילין וכן בשאר כל המצוות. והתורה אף רומזת על כך במצוות שחיטה. שכתבה "וזבחת כאשר צויתך"- ובתורה שבכתב אין רמז לזה. וכן בעניין עיבור השנה: "שמור את חודש האביב כאשר צויתך", ובתורה שבכתב לא נתבאר ענין חודש העיבור כלל, אלא סמכה התורה על המסורת של התורה שבעל פה. וכבר נאמר (תורת כהנים ראש פרשת בהר): למה נכתבו במצוות שמיטה המילים "בהר סיני"- דבר שאינו בשאר המצוות, ללמדך, כשם שמצוות שמיטה ניתנו כללותיה פרטותיה ודקדוקיה מסיני, כך כל התורה כולה, נתנו כללותיה פרטותיה ודקדוקיה מסיני. וכתב הרמב"ם בהקדמת ספרו היד החזקה:

"כל המצוות שניתנו למשה בסיני בפירושן נתנו, שנאמר ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה- תורה זו תורה שכתב, והמצוה- זו פירושה. וציוונו לעשות כל התורה על פי המצווה ומצוה זו הנקראת תורה שבעל פה, כל התורה כולה כתבה משה רבינו קודם שימות, בכתב ידו, ונתן ספר לכל שבט ושבט, וספר אחד נתנו בארון לעד, שנאמר: "לקוח את ספר התורה הזה ושמתם אותו" וגו'. והמצווה שהיא פירושה של התורה- לא כתב אלא ציווה בה לזקנים וליהושע ולשאר ישראל, שנאמר: את כל הדבר אשר אנכי מצווה אתכם תשמרו לעשות וגו' ומפני זה נקראת תורה שבעל פה". ובהקדמתו לפירוש המשניות הוסיף הרמב"ם וכתב:

"דע כי כל מצווה שנתן הקב"ה למשה ע"ה, ניתנה לו בפירושה, היה אומר לו המצווה ואחרי כן אומר לו פירושה ועניוה... והנה לך משל: כשהקב"ה אמר למשה, "בסוכות תשבו שבעת ימים" (ויקרא כג), אחר כך הודיע לו- שהסוכה הזאת חובה על הזכרים ולא על הנקבות, ושאין החולים ועוברי דרכים חייבים, ולא יהיה סיכוכה אלא מגידולי הארץ, ולא יסככנה בצמר, ואל במשי, ולא בכלים אפילו מאלה שתצמיח הארץ, כגון הכרים, הכסתות והבגדים. והודיע, שהאכילה והשינה בה כולו חובה, ושלא יהיה בחללה פחות משבעה טפחים רוחב, ושלא יהיה גובה הסוכה פחות מעשרה טפחים. וכאשר בא הנביא ע"ה, נתנה לו המצווה הזו ופירושה. וכן השש מאות ושלש עשרה מצוות- הן ופירושיהן- המצוות בכתב ופירושן בעל פה".

הרש"ר הירש, מדמה את יחס התורה שבעל פה אל התורה שבכתב, כיחס הרשימות הקצרות שנרשמו בשעת שמיעת הרצאה מדעית, להרצאה עצמה, ההערות הקצרות מובנות רק שהאזינו להרצאה, לעומת זאת, הן בלתי מובנות לחלוטין לאלה שלא באו בסוד הדברים. לראשונים יספיקו מילים ספורות, אותיות וסימנים, כדי להעלות

בזכרונם את כל מהלך ההרצאות, לעומתם להדיוטות נשארים סימנים אלה כחידה סתומה (מצוטט חוברת שורשים של אל המקורות).

למה לא נכתבו פירושי המצוות ונמסרו רק בעל פה

כתוב (קהלת יב): "עשות ספרים אין קץ ולהג הרבה יגיעת בשר". היינו, אילו כל פרטי המצוות היו כתובים, הרי אי אפשר היה לבני אדם רגילים להקיף הכל, לכן נכתבה התורה ללמד את עיקרי המצוות, ובכל מצווה שתבוא לידי האדם הוא ילמד את פרטיה מחכמי הדורות.

סיבה נוספת שהתורה לא נכתבה, כיון שתמיד יש צורך בבירור הדינים המתחדשים, ואי אפשר לכתוב דיני חשמל בשבת בדור שעדיין לא היה חשמל. וכן בשאר הדברים. אבל התורה נתנה לישראל בכללים שמהם יוצאו חכמי הדורות את הידיעות הנחוצות לדורם. וזה הביאור של דברי הגמרא (מנחות כט, ב): שמה רבינו כאשר עלה למרום להוריד את התורה, ראה כיצד התורה נכתבת תחילה אותיות ולאחר מכן נוספו עליהן תגין. שאל משה, אם התגין חלק מהאות למה אל נכתבו יחדיו, ואם אינן חלק מהאות למה הם נכתבים? אמר לו הקב"ה, שלאחר כמה דורות יקום רבי עקיבא, שידרוש על כל תג ותג תילי תילין של הלכות. ביקש משה לראותו בנבואה. והראה הקב"ה למשה את רבי עקיבא דורש, ואל הבין מה שהוא אומר: חלשה דעתו של משה, עד שתלמיד שאל לרבי עקיבא מנין לך זה? ואמר לו: כך מקובלני הלכה למשה מסיני, ואז התיישבה דעתו. אימרה זו צריכה הסבר: איך ייתכן שמה לא מבין את דברי רבי עקיבא, ובכל זאת זה מה שהוא קיבל בסיני? ביאור העניין הוא כך, רבי עקיבא דרש עניינים הקשורים לתקופתו, ומשה חשב שלכל דור ישנה קבלת תורה מיוחדת לכן חלשה דעתו. ולבסוף נחה דעתו - שראה שהדברים שהתחדשו, הם נובעים שאותם דברים שהוא כבר קיבל אותם בסיני. וזה מה שנאמר (ירושלמי פאה ב): כל מה שתלמיד ותיק עשוי להורות לפני רבו כבר נמסר למשה בסיני. ולעומת זאת נאמר (חגיגה ג, ב) אין בית מדרש בלא חידוש. ועל רבי אליעזר נאמר (אדר"נ פ"ו, ג') שדרש דברים שלא שמעתן אוזן מעולם! עומק הדברים זה היה על פי הכתוב (משלי ג) שהתורה נמשלה לעץ ככתוב: "עץ חיים היא למחזיקים בה". ורבותינו (חגיגה ג, ב) דרשו את הכתוב (קהלת יב) דברי חכמים כדרבנות וכמסמרות נטועים... דברי התורה נמשלו למסמרות שהם קבועים במקום שתקעו אותם שם. וגם בנטיעה - מה נטיעה פרה ורבה כך דברי תורה פרים ורבים. העץ מוציא כל הזמן ענפים עלים ופירות חדשים, והכל צומח מאותו עץ, לכן כל ספר תורני שנלמד בעם ישראל - הוא מצמיח פירות. התורה שקיבל משה נדפסת בימינו כשהיא מלווה בפירושים, תרגום מצד אחד, ומתחת פירוש רש"י, ועל הרש"י - שפתי חכמים. ובכל שנה, מתחברים פירושים חדשים לתורה. כמו כן, על המשנה באה הגמרא - ועליה רש"י, ועל הרש"י - התוספות. ועליהם מהרש"א ומהר"ם, ועל המהרש"א - קרני ראם, ועליו הוראת שעה. כך זה גם בחיבורו של הרמב"ם, על הרא"ש. והשולחן ערוך והרמב"ם, ואף על המשנה ברורה, ושאר הספרים הנלמדים תדיר, אין ספור פירושים, השגות והגהות. דבר זה מיוחד רק לתורה ה'. ולכן הרמב"ם שכתב דברי תורה, דברים אלה מעוטרים תמיד בפירושים חדשים. אך ספרי הרפואה שלו שהם מעשי אדם, נדפסים תמיד בצורה שנדפסו בתחילה, ללא תוספות. כמו כן, שירי רבי יהודה הלוי שנדפסים באותה צורה שיצאה מתחת ידו לראשונה, לא כן ספר הכוזרי שלו שהוא עניין תורני, הוא מעוטר מתקופה לתקופה בתרגומים חדשים ופירושים חדשים.

התורה שניתנה בסיני נצטוונו שלא להוסיף עליה ולא לגרוע ממנה, וזאת התורה לא תהייה מוחלפת. מעמד הר סיני היה כזה שלא היה כמותו, קולות ברקים וענן כבר והר עשן וקול גדול. וכתוב (דברים ה) קול גדול ולא יסף - שלא יהיה דבר כזה בהיסטוריה. כך נשמרת מסורת התורה מפני אלה שבאו לומר שהבורא שינה אותה כמו שאמרו הנוצרים. והתשובה לכך היא, אילו חלילה הבורא רצה לשנות, הרי הדבר היה צריך להעשות באותו פרסום כמו שהיה בעת נתינתה. משום כך. כאשר נשכחו בימי אבלו של משה כמה מאות הלכות, וביקש יהושע שהקב"ה יאמר לו אותם, הוא נענה בשלילה - שאין מתן תורה נוסף. ורק עתניאל בן קנז החזירם בפלפולו. וזה שומר על נצחיות התורה. עוד יש להוסיף, המצוה הראשונה שנתנה לישראל היתה קידוש החודש ועיבור השנה. וסיבת הדבר, רצה הקב"ה שאין הקב"ה תחת הזמן אלא מעליו שהן קובעים את הזמנים. וזה מורה על נצחיות

האומה, וגם על נצחיות המצוות שלא יאמרו שהמצוות תלויות בזמן או במקום, לכן מצוות הזמן היא יסוד חשוב בכל המצוות.

פרק ז'

חשיבותה של תורה שבעל פה

" לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא על דברים שבעל פה שנאמר (שמות לד): כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל (גיטין ס, ב).

"כל הכיתות שפרשו מהתורה שבעל פה כמו צדוקים וקראים, חלפו או כמעט חלפו מהעולם.

התורה שבעל פה – שהוצרך לכותבה מפני שכחת הדורות, נשארה תורה שבעל פה ולמרות שבכל דור, כותבים פירושים וביאורים למשנה ולגמרא. בכל זאת, אי אפשר להבין את הדברים מבלי ללמוד מרב את הדרך והשיטה.

לכן היא נשארה תורה שבעל פה, התורה שבכתב כתובה על גבי קלף, והתורה שבעל פה היא חקוקה בנפשות בני ישראל והם הקלף שלה². התורה היא כדבר חי, ולכן היהודי כשמסיים את לימודו הוא מנשק את הספר, וחלילה אם הספר נפל לארץ הוא מגביהו בחרדת קודש ומנשק אותו. וכך ניסח את הדברים רבי יצחק ברויאר בספר מוריה (עמוד 101):

"למה תורה שבעל פה? למה התגלות אלקית רק על ידי הדיבור? הלא כל דיבור הוא כצל עובר, וכענן

כלה, וכרוח נושבת, וכחלום יעוף? הייתה כבר פעם אחת התגלות אלוהית על ידי הדיבור, ה"עשרה מאמרות"

שנברא בהם העולם, אמנם ההתגלות הדיבורית הזאת הייתה גם כן מעשית, בבחינת "ויהי כן" שלו תלוי ברצון

החופשי של בני האדם, מי הוא השומר של ההתגלות הזאת והמעיד עליה? מי יכול לערוב בעד נצחיות הדיבור?

עוד הפעם: "היום נהית לעם!" לא על ידי התורה שבכתב, על ידי התורה שבעל פה נוסד עם התורה, עם

התורה אשר על עצמותו להיות הנושא החי של הדיבור האלוהי, הוא הערב בעדו והמעיד עליו, כל מהותו של עם

התורה הוא ה"יהי" הנצחי של התורה שבעל פה, כמו שהטבע הוא ה"ויהי כן" הנצחי של ה"עשרה מאמרות".

"אשר נתן לנו תורת אמת": "זו התורה שבכתב, וחי עולם נטע בתוכנו: זו התורה שבע"פ, ברוך אתה ד',

הנותן בכל יום ויום מחדש את תורתו בעל פה, ובאמצעות עם התורה, שהיא חברה נצחית של "רב ותלמיד" שלשלת

בלתי מנותקת, מיום שלימד ד' ברוך הוא את תלמידו משה תורה ועד היום הזה³.

יכול הספר להיות מונח בקרן זוית ואין איש שם על לב, אין ספר יכול ליצור עם ולהיות היסוד הנצחי שלו,

אמנם הדיבור בלי שום ספר דיבור ואך ורק דיבור חי או איננו, זקוק הדיבור לשמירה תמידית להתחדשות יום

יומית, יחס הדדי: עם התורה חי על ידי הדיבור האלוהי, והדיבור האלוהי חי על ידי עם התורה, אין הספר עניין של

זכירה ושכיחה, אבל הדיבור הוא עניין זכירה ושכיחה: זכור ואל תשכח, זו התורה שבעל פה, עם התורה,

והתורה שבעל פה: דא דא חד הוא.

² וכך כתוב בהקדמת ספר קריית ספר: "והתורה שבעל פה אי אתה רשאי לאומרה בכתב - להיותה גנוזה בנפשותיהן של צדיקים כי זו היא קדושתן ומעלתן, ואם אומרים אותה בכתב- תפחת מעלת הנפשות - כי הדבר הנכתב לא יישאר ציורו בנפש, כדבר שלא נכתב שיתקיים לעולם בציורו לעולם כנתינת לב עליו שלא ישכת, ולא ימצא מי שילמדהו עוד, כיוון שלא נכתב ותורה שבעל פה היא המבדלת בין ישראל לאומות, ועל פיה כרת ברית עם ישראל ולא עם האומות, להיות נפשותיהן של ישראל חצובות מתחת כסא הכבוד ומושפעות ממנה, מה שאין כן נשמות האומות"²

³ מסורת התורה שבעל פה היא קשר בין כל הדורות, לנותן התורה, "משה קיבל תורה מסיני ומסרה ליהושע, ויהושע לזקנים, וזקנים לנביאים, והם מסרוה לאנשי כנסת הגדולה" (אבות א, א), וראה בהקדמת הרמב"ם לספרו היד החזקה המסכם את מסורת הדורות: "נמצא מרב אשי עד משה רבינו עליו השלום ארבעים דורות, ואלו הן רב אשי מרבא, רבא מרבה... ועלי מפנחס ופנחס מיהושע ויהושע ממשה רבינו ומשה רבינו מפי הגבורה, נמצא שכולם מפי אלוהי ישראל" - מסורת התורה מקשרת את כל מקבלי התורה זה לזה, וכולם יחד קשורים באלוהי ישראל (מו"ר הגר"ח"ש שמואלביץ זצ"ל)

עם ישראל הוא : עם הספר" לא ולא! ספר תורת אלוקים נצחי הוא גם מבלעדי עם ישראל, ידאג ה' ברוך לספרו, עם ישראל הוא "עם הפה" עם הדיבור ! " , עם התורה שבעל פה ! הדיבור יכול למות! יחי הדיבור! יחי עם ישראל! עם הפה החי!

קבלו אומות העולם מידי עם ישראל את ה"ספר" והשפעת הספר עליהן בכל הכיוונים היא כל כך גדולה ועמוקה עד שממש אי אפשר להעריך את מידתה, בהיסטוריה של אומות העולם הרי הספר מאז קבלתו הוא כמו ה"שאור שבעיסה" אמנם מעולם לא השליכו את עצבי הלאומיות הריבונית, ומעולם לא שבו ממרדס הכפול, אי אפשר לבני האדם להשתמש במישרין בספר תורת האלוקים , כמו שאי אפשר להם להשתמש באור של ששת ימי בראשית.

כלפי אומות העולם עם ישראל הוא עם ספר אבל עם ישראל עצמו יודע יותר טוב : סוד עוזו- התורה שבעל פה, אשר היא בבחינת "מלכות" הגשמת הריבונות האלוקית".

עוד סיבה שהתורה נשארת תמיד תורה שבעל פה, משום שהיא מעידה בכך על ייחודו של עם ישראל .

"ביקש משה שתהא המשנה בכתב וצפה הקב"ה שעתידיים עובדי אלילים לתרגם את התורה ולהיות קוראים בה יוונית, ואמרים אף הם ישראל , אומר הקב"ה מה אתם אומרים שאתם בני, איני יודע , אלא למי שמסטירין שלי בידו הוא בני, ומהו המסטירין ? זה משנה! (ילקו"ש הושע תקכ"ח).

כתב הרמב"ם (מלכים ח, י) "משה רבנו לא הנחיל התורה והמצוות אלא לישראל, שנאמר : "מורשה קהלת יעקב" ולכל הרוצה להתגייר משאר האומות , שנאמר "ככם כגר...." "גוי שעוסק בתורה חייב מיתה" (סנהדרין נט , א) חכמה בגויים – תאמין , תורה בגויים – אל תאמין התורה נמסרה לישראל בלבד, ולא לאומות הדברים אמורים בעיקר בתורה שבעל פה לדעת הרבה פוסקים מותר לאומות ללמוד דברי נביאים, אבל אין להם שום שייכות לתורה שבעל פה⁴.

סיבה נוספת להשאיר את התורה בעל פה, היא כדי להבדיל בין ישראל לאומות, נאמר במדרש (שמו"ר מז , א) : "בשעה שנגלה הקב"ה בסיני ליתן תורה לישראל, אמרה למשה על הסדר , אמר לפניו : ריבונו של עולם , אכתוב אותה להם ? אמר לו : איני מבקש ליתנה להם בכתב מפני שגלוי לפני שאומות העולם עתידים לשלוט בהם וליטול אותה מהם : אלא המקרא אני נותן להם בכתב, והמשנה והתלמוד והגדה אני נותן להם בעל פה אם יבואו האומות וישתעבדו בהם, יהיו מובדלים מהם".

כמו כן, הביאו התוס' (גיטין ס, ב ד"ה "אתמוהי") מדרש, המפרש את הפסוק : "אכתוב להם רובי תורתך כמו זר נחשבו" המדרש מספר שעובדי כוכבים כתבו את התורה ולו היה נכתב הכול לישראל, היו עובדי כוכבים כותבים הכול, ולהכי קאמר רחמנא : אכתוב להם רובי תורה? והלא מה שכתבתי להם כמו זר נחשבו שהעתיקוה זרים !

התורה שבעל פה מייחדת את ישראל, לפיכך שונאי ישראל שקידשו מלחמה על עם ישראל, ערכו מלחמה גם נגד התורה שבעל פה, פעמים רבות שרפו את הש"ס ושאר ספרי תורה שבעל פה , כדוגמת שריפת הש"ס בצרפת, איטליה, אנגליה, ולאחרונה הנאצים הארורים ימ"ש , שהיו מכלים את זעמם בספרי הש"ס והיו מכנים את היהודים החרדים תלמודיסטען , הם אף הכירו את כוחה של התורה שבעל פה לקיום עם ישראל ואמרו : אם יישארו יהודים תלמודיסטים בחיים, הרי מהם ישוב ויצמח העם היהודי מחדש , בעוצמה רבה יותר מאשר לפני כן, לפיכך הם חיפשו יותר מאחרים תלמידי חכמים ויהודים חרדים על מנת להתעלל בהם ולהרגם.

בארצות רבות נאסר על היהודים ללמוד תורה, והיה צורך בהערמות רבות כדי ללמוד תורה שבעל פה,⁵

באותם מקומות למדו רי"ף , שבו עיקר סוגיות ההלכה , ועין יעקב שבו אגדות הש"ס.

⁴ מעשה בשר חינוך רוסי שביקש להבין מהו תלמוד, יהודים שהיו שייכים לכת ה"משכילים" ניסו ללמוד סוגיה בגמרא וככל שהרבו , לא עלה בידם משום אופן (וראה ביתר פירוט בספר מקור ברוך לבעל התורה תמימה)

⁵ בספר "החפץ חיים ופועלו" (ח"ג , עמוד תתשכ"ט) הובא סיפור מעניין על עקיפת אחת הגזירות נגד לימוד הגמרא ברוסיה : פעם נודע שבמניסטיריון להשכלת העם, מוכן "צו" לאסור לימוד "תלמוד" בחדרים(תלמודי תורה) , מיד הודיעו על כך לרבי ישראל מסלנט , לאחר עמל רב והשתדלויות שונות , הצליח להשיג את השפעת שר ההשכלה לטובת היהדות, ברם הגזירה הייתה כבור חתומה בטבעת המלך, השתדלנים העלו רעיון להוסיף לתוכן ה"צו" מעין "מאמר מוסגר" ש- "תלמוד" פירושו : תלמוד לשון עברי" ספר דקדוק ידעו של יהודה

ועוד סיבה למה נלחמו בעיקר נגד התורה שבעל פה, והיא כל דבר נברא זה לעומת זה, הקדושה ומתנגדיה, לכן בדור הנביאים – היה יצר הרע של עבודה זרה כשהיו גילויים שמיימיים היו כנגד זה מכשפים ואמרו (סנה' סז) "למה נקרא שמם כשפים שמכחישים פמליא של מעלה" נגד הכפירה של ההשכלה והציונות החילונית שרצתה לדלג על פני התורה שבעל פה וכאילו לחזור לתנ"ך, בא דור הישיבות המופלא של ימינו כשהתלמוד נחתם והפך לספר החיים של האומה – באו הקראים לעולם ובדורות של הבית השני שסידרו את התורה שבעל פה בצורה כזו – שהכול יכולים ללמוד אותה, היו הצדוקים והבייתוסים נגד הכפירה שבאה על ידי ביקורת המקרא, בא מדע הארכיאולוגיה שגילה הוכחות לאמיתות התנ"ך, וכן הרבה דברים שהיו בהיסטוריה כי כך נבראה הבריאה שיהיו כוחות מנוגדים, כדי לאזן את הבחירה וכיוון שהתורה שבעל פה היא עיקר מעלת ישראל לכן קמו נגדה מאז קורח ועדתו ומנשה מלך יהודה שהיה דורש דרשות של דופי, ודרך השומרונים הצדוקים, הקראים, והמשכילים וכל הכופרים עד ימינו וכיוון שקמו מתנגדים לתורה ולאמונה – הוצרכו חכמי ישראל בכל דור לחזק את האמונה, לכן הכפירה הקימה את ספר האמונות ודעות של רבי סעדיה גאון במרוצת הדורות, שחלק חשוב מהם זה תוצאה של צורך לקיים את דבר המשנה (אבות ב) "ודע מה שתשיב לאפיקורוס"

בעל הסמ"ע כתב בהקדמתו טעמים לכך שהתורה שבעל פה. היא צריכה להישאר בעל פה ונביא כאן

מדבריו :

- א. כדי שהמינים לא יוכלו לשנות את התורה וכמו עשו בתורה שבכתב שהכניסו כוונות בדברים יתאימו לדברי הכפירה שלהם.
- ב. כדי שלא יסמכו על הכתוב ויצטרכו לחזור תמיד על הדברים כדי שלא ישכחו ועל ידי החזרה המתמדת יוציאו מדעתם וסברתם חידושי דינים והחזרה מתמדת כדי שלא תשכח – מביאה לידי קיום המצוות.
- ג. דבר שנמסר בעל פה הוא נמסר בדיוק יותר – משום שהאומר מברר את הדברים שאומר מה שאין כן שהדברים כתובים והאדם צריך ללמוד אותם בעצמו והביא ראיה לכך ממה שהם עסקו בעת כתיבת הדברים שבגמרא נאמר : שצריך להוליד ולהביא ולהוריד ולהעלות את ד' המינים של הלולב ובירושלמי הוסיפו – שיעשה ג' נענועים על כל דבר ודבר ... וכיוון שהדברים לא נתבארו בעל פה ישנם כמה דעות כיצד צריך לנענע מה שאין כן כאשר הדברים נמסרים בעל פה מאיש לאיש, שהם יותר מבוררים והטעויות הן פחות.⁶

עוד יש להוסיף – כמו שכבר נזכר למעלה שהלומד תורה שבעל פה מרב הוא מתקשר בכך לשרשרת הדורות עד משה בסיני שקיבל מה' את התורה.

טעם נוסף לכך שהתורה נמסרת בעל פה זה כדי שכל אדם יבין אותה על פי שורש נשמתו וכעין שכתב

המהרש"ל בהקדמת ספרו ים של שלמה למסכת בבא קמא :

" וכל הנמצא בדבר חכמי תורה מימות משה רבנו ע"ה עד עתה, הן הן החכמים שאמר הוא עליהם דברי חכמים כדרבנות כולם נתנו מרועה אחד" ושלא לתמוה על מחלוקתם בריחוק הדעות, שזה מטמא וזה מטהר, זה מקרב וזה מרחק אם דעתם לשם שמים והראשונים אפילו בת קול לא היו משגיחים וכולם דברי אלוקים חיים, כאילו קיבל כל אחד מפי הגבורה ומפי משה האף שלא יצא מפי משה לעולם להיות שני הפכים בנושא אחד

ליב בן זאב, במקומות רבים הייתה המשטרה חוקרת ודורשת אם אין עוברים ח"ו על החוק המלכותי ב"תלמוד לשון עברי" הגזירה הייתה לגמרי בלתי מובנה שהרי מעטים מאוד ידעו על מה שנעשה בחשאי מאחורי הפרגוד.

⁶ אסמכתא לדברי הים של שלמה הוא מה שכתב בעל ספר העיקרים (מאמר שלישי פרק כג') וגם במורה נבוכים (ח"א פרק ע א) : "כל דבר הנכתב אפשר שיובן בכמה הבנות ורק בעל פה אפשר להרחיב ולהבהיר את הכוונה האמיתית של הדברים, שהרי אי אפשר להביע בכתב את צורת הקול ואת הבעת הפנים של המדבר בעל פה ואנו עדים שנכתבו פירושים כמו הפרי מגדים לדברי הש"ך והט"ז, וכבר הוצרך פירוש לפירוש.

רש"י הוא מפרש התלמוד והחומש החשוב ביותר ובכל זאת, גם דבריו צריכים בכמה מקומות פירוש, וכבר נכתבו כמה וכמה פירושים על רש"י, וגם על הפירושים האלה (כמו על הגור אריה) נכתבו פירושים.

והמקובלים כתבו טעם לדבר לפי שכל הנשמות היו בהר סיני וקבלו דרך מ"ט צינורות והם שבעה פעמים שבעה מזוקק שבעתיים, והן הקולות, אשר שמעו וגם ראו כל ישראל ראו את הקולות הן הדעות המחולקות בצינור, כל אחד ראה דרך צינור שלו לפי השגתו, וקיבל כפי כוח נשמת עליונו לרוב עליו או פחיתותו זה רחוק מזה, עד שאחד יגיע לטהור והשני יגיע לקצה האחרון לטמא, והשלישי לאמצעות ריחוק מן הקצוות, והכל אמת על כן מסר התורה לחכמים השתולים בכל דור, כל אחד ואחד לפי חוצב מקור שכלו לחלק לעילוי ולהוסיף כפי מה שיראו לו מן השמיים".

על פי זה יובן, מדוע נביא אינו יכול לפסוק הלכה על פי נביאות כי אילו היה הנביא קובע הלכה על פי נבואה, אז לא היה אפשר לחלוק עליו והרי כאמור, יש שינוי בשורש נשמות של בני אדם וזה מביא לידי מחלוקת בהלכה יתר על כן, ישנם דברים המשתנים ועל כן גם ההלכה משתנה בהתאם כמו דין מים מגולים שבימינו לא מצויים נחשים כמו בעבר, ולכן מקילים בעניין זה ועוד שיש חילוקי מדרגות בקיום המצוות: "עיקר הדין" ו"מידת חסידות" ולפי דרגתו של האדם הוא צריך להחמיר יותר, כמו ששמואל – החמיר לא לטלטל גרעיני תמרים בשבת משום דין מוקצה, אף שמעיקר הדין הכול מותרים וכמו שחייב רב את רבה בר חנן בתשלומים שהוא לא היה חייב בהם מצד הדין אלא רק משום מידת החסידות⁷.

עוד טעם למה התורה שבעל פה צריכה להישאר כזו, כי בכוח התורה שבעל פה האדם מחדש חידושים ונוטל כאילו חלק בתורה וכמו שדרשו רבותינו (ע"ז יט, א) בתחילה שאדם לומד היא תורת ה' וכשהוא עמל והשיג מדרגות בתורה היא נחשבת "כתורתו" וכבר נאמר במדרש על השותפות של האדם בבריאה, שהקב"ה ברא את העולם לעשות, האדם צריך להשלים את עצמו על ידי הסרת הערלה, את האוכל צריך לטחון ולבשל, את הפשתן והצמר צריך לארוג ולתפור לבגד וכן בשאר דברים וכאן השותפות הנפלאה ביותר, הקב"ה מצרף את האדם כשותף לתורה במה שבני אדם מבארים אותה ומוציאים ממנה את ההלכה הנחוצה לאותו דור!

על חידושי התורה נאמר (זוהר בראשית) רבי שמעון פתח: "ואשים דברי בפיך" כמה יש לבן אדם להשתדל בלימוד התורה יומם ולילה, כיוון שהקב"ה מאזין לקולם של העוסקים בתורה ועל ידי המתאמצים בתורה נעשה רקיע, ולמדנו שבשעה שדבר תורה מתחדש מפי בני אדם דבר זה עולה ועומד לפני הקב"ה, והקב"ה נוטלו ומנשקו והוא קורא לו – שמים חדשים – שמים מחודשים, והם בסוד החכמה העליונה וכל אלו דברי התורה שמתחדשים עומדים לפני הקב"ה ועולים ונעשים ארצות החיים ונעשים מהם שמים חדשים וארץ חדשה, כמו שכתוב: "ובצל ידי כיסיתוך לנטוע שמים וליסוד ארץ".

עוד ממעלת התורה שבעל פה – שהיא מחייבת עמל יגיעה, והיא עיקר מעלת ישראל כתוב (ויקרא כו, א): אם בחוקותיי תלכו – ופירשו רז"ל (מובא רש"י שם): "שתהיו עמלים בתורה!" וכתב החזון איש (אגרות ח"א, אגרת א) על חשיבת לימוד המהרש"א: להרגיל את הלומדים לעמלות בתורה, אשר אך העמל היא העבודה מעולה ואשר עליה כיוונו חז"ל בהפלגת התורה על לומדיה והמהפך את הגשם לרוח והגוף לנפש והנכנס ברמ"ח איברים של האדם לזככם ולעדנם לקיום כל התורה".

והתורה שבעל פה – היא שמביאה את האדם לעמל זה, כאמור (תנחומא נח): העם ההולך בחושך ראו אור גדול שזה אמור על העמלים בלימוד התורה שבעל פה.

⁷ * וכך מסופר (ב"מ פג, א) בעניין ההלכה של סבלים שתוך כדי הובלת החבית – היא נשברה, מה דינם לגבי תשלום הנזק, וכאשר סבלים שברו חבית שהובילו לרבה בר חנן, וכיוון שהם חייבים בתשלומים הוא נטל את גלימתם למשכון והם הלכו לפני רב לדון, והוא פסק לרבה בר חנן שיחזיר את הגלימה ורבה שאל אותו וכי זו ההלכה? ענה לו רב, לך זו ההלכה שנאמר "למען תלך בדרך טובים" היינו שיש לפעמים נהוג לפני משורת הדין והם חזרו ואמרו לרב עבדנו כל היום ואנו רעבים אמר לו רב: שלם להם את שכרם וכאן תמה עוד יותר וכי זו ההלכה שלא רק שפטר אותם מתשלום הנזק הוא חייב אותם גם לשלם שכרם ואמר לו רב: אכן אתה חייב שנאמר: ואורחות צדיקים תשמור, ואתה איש המעלה לכן אתה חייב גם בזה.

בכמה הלכות, השאירה התורה את קביעת הפרטים להכרעתם של חכמי ישראל, כמו דיני מלאכה בחול המועד וזה יותר ממה שהתורה שבכתב כיוונה אותנו לתורה שבעל פה – כנ"ל בענין שחיטה ועיבור השנה, והרבה כתובים אי אפשר להבינם בלי דברי חז"ל וכן הלכות רבות כמו מלקות שהן ל"ט אף שבתורה כתוב ארבעים יכנו, וכן עבודת יום הכיפורים שסדר העבודה שונה ממה שכתוב בפשוטו של המקרא כמו שנתבאר במסכת יומא וברש"י פרשת אחרי, הימים הטובים העיקריים כמו חג מתן תורה לא נזכר דבר זה בתורה אלא בשם חג הקציר וחג הביכורים וכן יום הדין של ראש השנה כי בתורה כתוב רק יום תרועה ותו לא, ד' המינים שהם אתרוג לולב והדס – אנו יודעים רק מהתורה שבעל פה. וניכרים הדברים שהתורה בכוונה השאירה דברים טעוני הסבר כדי שחכמי התורה שבעל פה יבארום.

במשנה נאמר שכל דג שיש לו קשקשים, יש לו סנפירים, ולא נמצא שום דג שיש לו קשקשים ואין לו סנפירים ועל כך אמרו (חולין ס, ב) וכי משה רבינו (צ"ד) קניגי או בליסטרי (עוסק בגידולי בעלי חיים) אלא מכאן תשובה לאומר אין תורה מן השמיים.

חז"ל הקדושים גם ביארו כתובים באופן שהדברים התקיימו רק זמן רב לאחר מכן ונביא כאן דוגמאות לכך: א. "והשימותי אני את הארץ, ושממו עליה אויביכם היושבים בה" (ויקרא כו, לב) ודרשו: "זו מידה טובה

לישראל שלא ימצאו האויבים נחת רוח בארצם, שתהא שוממה מיושביה" (רש"י שם על פי תורת כוהנים) "וכן הגלויות שאין ארצנו מקבלת את אויבינו וגם זו ראייה גדולה והבטחה לנו, כי לא תמצא בכל היישוב ארץ אשר היא טובה ורחבה ואשר הייתה נושבת מעולם והיא חרבה כמוה, כי מאז יצאנו ממנה לא קיבלה אומה ולשון וכולם משתדלים להושיבה ואין לאל ידם" (רמב"ן שם). בארץ ישראל לא התקיימה מדינה עצמאית כלשהי מאז חורבן הבית היא הייתה תמיד מסופחת למדינה אחרת והיוותה חלק מהאימפריה הרומית הביזאנטית ולבסוף העותומאנית, רק לעם ישראל היה הכוח להקים בה מדינה. נוסף לכך אנו רואים כיצד התגשמה נבואה על כך שהארץ תהיה שוממה. אלפיים שנה נשארה הארץ שוממה עד שבאו בנייה לתוכה והפכו מדבר שממה לגן פורח תוך זמן קצר ביותר. כשנסעתי לבקר במקומות הקדושים מיד לאחר מלחמת ששת הימים אפשר היה עדיין להבחין בהבדל העצום שבין שני צידי "הקו הירוק" הצד היהודי היה אמנם ירוק, אך הצד השני היה צהוב ושומם.

ב. בספר הזוהר (סוף פרשת וארא) אמרו על הפסוק: "תחת שלוש רגזה ארץ, ותחת ארבע לא תוכל שאת.... ושפחה כי תירש גבירתה" (משלי ל כא-כג) שלבני ישמעאל (בני השפחה) יש חלק בארץ בזכות מצוות מילה ולכן יהיה להם שלטון בארץ ישראל אך כיוון משמצווה זו לגביהם ריקה מתוכנה האמיתי תישאר הארץ בידיהם רק כל זמן שתהא שוממה וריקה מבניה האמיתיים, אף זאת ראינו בימינו כיצד ניטל השלטון מבני ישמעאל כאשר נתיישבה הארץ (יתכן אולי שמתעם זה נקראו הרבה מקומות בארץ בפי הערבים בשם "חורבה" כאילו הרגישו בנפשם – שאין להם זכות על הארץ אלא כל זמן שהיא חרבה ושוממת).

ג. בפרקי דרבי אליעזר (פרק ל בדפוס לנסברג) נאמר: "חמישה עשר דברים עתידים בני ישמעאל לעשות בארץ ישראל באחרית הימים... יגדרו פרצות המקדש... ויבנו בית בהיכל... ואמנם, בנו הערבים שערים סביב הר הבית בנו בית מסגד במקום ההיכל וראה במדרש שם עוד דברים שנתקיימו כבר במלואם. (ייתכן שבנית המסגדים נרמזת בספר דניאל יא' לא: "ונתנו השיקוף משומם", אמנם רגילים לפרש באופן אחר, ע"ש במלבי"ם, אך ייתכן שגם זה בכלל).

ד. "הנה זה עומד אחר כתלנו" (שיר השירים ב, ט) – שדרשו: "אחר כותל מערבי של בית המקדש, למה? שנשבע לו הקב"ה שאינו חרב לעולם" (מדרש רבה שם) יש לזכור, כי חז"ל אמרו זאת, כבר אחרי שניסו הרומאים להכחיד כל זכר יהודי בירושלים וידוע עוד שבמשך הדורות ניסו להעלים את הכותל ולכסותו והוא חזר ונתגלה לפני כחמש מאות שנה בדרך ניסית, ברור שדברי חז"ל כאן ברוח הקודש נאמרו.

ה. "ואמר רבי אילעא בר יברכיה: אלמלא תפילתו של דוד היו כל ישראל מוכרי רבב (שעווה, שעניים מתעסקים במסחר זה) שנאמר: "שיתה ה' מורה להם" (תהילים ט) (סוטה מט) כלומר: דוד התפלל שאף במצבו השפל של עם ישראל בגלות, ינהגו בהם הגויים כבוד ולא יצטרכו לעסוק במלאכות לעסוק במלאכות בזויות, וכבר התפעל בעל "חובת הלבבות" (בשער הבחינה פרק ה) מהמצב החברתי והכלכלי הטוב יחסית של עמנו בגלותו, (כמובן שהדברים אמורים בזמני שלום ולא בתקופות השמד והגזירות).

ו. ידועה עדות הצדיק הירושלמי ר' אריה לוי זצ"ל בשם הגר"א שהרוסים עתידים להיות מעורבים במזרח התיכון וכן משמע ממה שנאמר ביחזקאל לח' על גוג שהוא נשיא משך ותובל ומבואר בירושלמי מגילה (לפי פי' ה"פני משה") שמשך היינו רוסיה אף מסורת זו ראינו שהתגשמה.

הדוגמאות הנ"ל, הינן מעט ממה שניתן לומר בעניין כללו של דבר הוא שגדולי הדורות ידעו את העתידות על פי התורה הקדושה.

התורה שבעל פה ניתנת בכל דור

כתוב (דברים ה): "קול גדול ולא יסף" – ותרגם אונקלוס "לא פסק" וכן מברכים "נותן" התורה ולא נתן התורה ולכן גם חידושים שהאחרונים חידשו לא נתגלו לקדמונים שהיו גדולים מהם, כיוון שעדיין לא הגיע הזמן שלהם להתגלות כמו שביאר החיד"א, נאמר בגמרא (עירובין כא) דרש רבא: מאי דכתיב (קהלת יב, יב): "ויותר מהמה בני הזהר עשרות ספרים אין קץ, בני הזהר בדברי סופרים יותר מדברי תורה... ושמא תאמר, אם יש בהם ממש מפני מה לא נכתבו? אמר קרא: עשות ספרים הרבה אין קץ ופירש רש"י: שזה מוסב על מה שכתוב למעלה: דברי חכמים כדרבנות – אלו דברים שנמסרו למשה בעל פה.. היזהר באלו שגם הם עיקר ולמה לא נכתבו – שאין קץ לעשות ספרים הרבה בכל אלה". שהרי הם תמיד מתחדשים כמו שדרשו (חגיגה ג, ב) שדברי תורה שבעל פה הם כמו נטיעה שפרה ורבה. והוסיף במהר"ל (תפארת ישראל פרק סב) וכתב: התורה היא שלמה ה"תורה ה' תמימה" "ואין לפגום בשלמותה, ספר תורה שחסר בו אות, הוא פסול ולכן נכתבה רק תורה שבכתב מבראשית עד לעיני כל ישראל שהיא שלימות אחת, אבל התורה שבעל פה – אי אפשר לכתוב את כולה, שהיא פרטי המצווה ופירושה, ודבר זה אין לו קץ וסוף, כי לפרטים אין מספר ואם יכתבו אותם זה יהיה רק דבר חלקי ולא שלם ולכן אין לכתוב תורה שבעל פה וזהו טעם לשאר הטעמים שכבר נכתבו בפרק הקודם.

גדולתם של חכמי התורה שבעל פה

במדרש תנחומא (פרשת נח אות ג) נאמר: שלא תמצא תורה שבעל פה אצל מי שמבקש עונג העולם, תאוה וכבוד וגדולה בעולם הזה, אלא במי שממית עצמו עליה. שנאמר (במדבר יט יד) "זאת התורה אדם כי ימות באהל" וכך דרכה של תורה, פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל" לפי שלא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא על התורה שבעל פה... שהיא קשה ללמוד ויש בה צער גדול והיא משולה לחושך שנאמר:

(ישעיה ט, א): העם ההולכים בחושך ראו אור גדול אלו בעלי התלמוד - שראו אור גדול שהקב"ה מאיר עיניים באיסור והיתר בטמא ובטהור ולא קיבלו ישראל את התורה עד שכפה עליהם ההר כגיגית ואם תאמר על התורה שבכתב כפה עליהם את ההר והלא משעה שאמר להם: מקבלים אתם את התורה, ענו כולם ואמרו: "נעשה ונשמע" – מפני שאין בה צער ויגיעה והיא מעט, אלא אמר להם על התורה שבעל פה שיש בה דקדוקי מצוות קלות וחמורות, והיא עזה כמוות וקשה כשאול קנאתה, לפי שאין לומד אותה אלא מי שאוהב הקב"ה בכל ליבו ובכל נפשו ובכל מאודו".

ההמגיד מדובנא בחתימת ספרו (על במדבר) כתב: "כתוב: (משלי ב' ז-ח) יצפון לישרים תושייה מגן להולכי תום.. כי תבוא חכמה בלבך ודעת לנפשך ינעם" – יצפון לישרים תושייה, כלומר הצפין יתברך והסתיר חכמת התורה לבל תתגלה כל כך על נקלה – רק לאותו (אדם) שיעמול בה ויבקש רחמים על השגתה וביאר הטעם: כי תביא חכמה בלבך – אז ודעת לנפשך ינעם, כלומר, מבואר כל דבר בעת ששיגהו מחדש, לא כן, אם היה נכתב

בתורה מבואר כל דברי סופרים, וכל ענקי שפוני טמוני אוצרותיה מה שעתידי להתחדש בה, היה קורה אותה במקרה כל דבר ישן... כמאמר הכתוב (הושע ח.יד): אכתוב לו רובי תורתך – כמו זר נחשבו – כלומר, אם היה הכול מבואר עד שלא יישאר ללומד לחקור במצפוניה ולהעמיק.. להתחדש לו חדשים לבקרים – כבר הייתה לזרא בעיניו".

העמל והיגיעה בתורה, הופכים את הלומד להיות חלק מהתורה כמו שאמר רבי אליעזר בעת פטירתו (סנה' סח, א): אוי לכם שתי זרועותי שהן כשני ספרי תורה שנגללים וכתב החזון איש (אמונה ובטחון ג, ז): "העמל בתורה – כוחו לזכך את הנפש ולעשותו עדין ומצוחצח מושך אליו את הרגש הנעים של טהרה וקדושה ולטעת בקרב לב – גיעולי נפש להוללות תענוגי הבל, בנוסף לזה מנחיל עמל התורה אהבה נפרזה ומסירות נפש לקיום פרטי המצווה של הלכה זו שהוא מעל בה ומסור לכליותיו ייסרוהו לדעת כי לכך נוצר".

עוד כתב רבי חיים ויטאל בסיבת הדבר שהתורה שבעל פה לא נכתבה כולה בלוחות:

"כי ס' ריבוא אותיות שבתורה הן כנגד ס' ריבוא נפשות ישראל שנקראים דור, כין אין דור פחות מס' ריבוא, וכל אחד מישראל יש לו חלק בתורה כפי נשמתו, ואשר ירצה להיות חכם שלם בכל התורה יוכרח להיות למד מכל אדם כי על ידי כן ידע כל חלקי התורה בשלימותה והנה אלוקים עשה כן כדי ליתן שכר טוב לכל אחד כפי מה שחידש בתורה... ואם היה הקב"ה כותב בפירוש שעל הלוחות כל התורה שבעל פה, לא היה שום שכר לחכמים, כי מה יוכלו לחדש מדעתם ועל כן לא נכתבה התורה שבעל פה".

למדנו מדבריו, עד כמה גדול חלקם של לומדי התורה שבעל פה, שמחדשים חידושי תורה, ודבריהם הם נהיים תורה, ורמו שהוספנו להרחיב בזה בפרק הקודם.

אמנם לימוד התורה שבעל פה היא חובת כל אדם מישראל אך הבנה אמיתית בעומק התורה שבעל פה היא נחלתם של אישי הסגולה בכל דור. וכתב המהר"ל (תפארת ישראל פרק כט): "כי אילו היו נכתבים כל פרטי התורה שבעל פה בתורה, לא היו יכולים ללמוד אותה רק חכמים גדולים שיכולים להבין את כל עומק התורה שבעל פה, לפיכך כתב בתורה עקרי המצוות ודבר זה ילמוד גדול וקטן, ותורה שבעל פה נתן לחכמים הגדולים והם יאמרו לכל אחד ואחד כפי חכמתו".

עוד הוסיף המהר"ל וכתב שהתורה נתנה בעל פה כך היא מסורה רק לחכמים הגדולים וזה מונע ריבוי מחלוקות, ואמנם עכשיו שנכתבו הדברים אנו רואים שיש יותר מחלוקות בין כל מיני אנשים, שנדמה להם שהם הבינו את הכתוב והתורה שבעל פה הייתה מתבארת על פי הסנהדרין וזקן ממרא חייב מיתה כדי שלא יהיו מחלוקות בישראל ועתה אף שהתורה שבעל פה נכתבה מכל מקום הציבור סומך על גדולי התורה שבכל דור, שהם מבינים את הדברים בצורה הנכונה ומשום כך כבוד החכמים הוא ענין מרכזי ביותר שכל היהדות תלוי בו.

וכתב בעל ספר החינוך (מצוה תצו) על החובה להישמע לגדולי הדור בענייני פסיקת ההלכה: שציונו להתנהג בה על פי הפירוש המקובל לחכמינו הקדמונים ע"ה, ובכל דור ודור גם כן שנשמע אל החכמים הנמצאים שקיבלו דבריהם ושתו מים מספריהם ויגעו כמה יגיעות בימים ובלילות להבין עומק מיליהם ופליאות דעותיהם".

התורה שבעל פה למרות שנכתבה היא נשארה בעל פה

מדוע, רק אישי הסגולה מבינים נכונה את התורה שבעל פה, כי למרות שהיא נכתבה, היא נשארה תורה שבעל פה כמו שאנו רואים שכשכתבו את המשנה מפני עת לעשות לה' שראו שהיא משתכחת אנו זקוקים לביאורי האמוראים, ולשלמותם, כמו שהרבה פעמים נאמר בגמרא "חסורי מיחסרא והכי קתני", הגמרא אינה מסודרת באופן שיטתי וזאת כנראה משום שתי סיבות:

א. לחנך את הלומד לעשות סדר במוחו גם במצב של ערפול וערבוב שהרי החיים אינם מסודרים כמו שאפשר לסדרם בספר. ולכן הרבה עניינים נוספו בגמרא תוך כדי הסבר דברי התנאים וגם עצות לחיי האדם שאינם דברי תורה, כמו רפואות וענייני שמירת רכוש וכולי, כי הכול צריך לנהוג על פי התורה ורק חכם גדול יכול לפלס לו נתיב בכל העניינים האלה.

ב. כדי שהיא תישאר תורה שבעל פה שרק מי שזכה לקבל את המפתחות מרב מוסמך – יוכל למצוא את דרכו בה, ועל הסיבה שהתורה שבעל פה צריכה להישאר כזו כתב הרב יצחק ברויאר מוריה (עמ' 104-105):
"אסור לנו לכתוב את התורה שבעל פה על ספר, עם התורה הוא הספר החי שלה, אין בידינו שום ספר של תורה שבעל פה מזמן בית ראשון ומזמן בית שני, אמנם אחרי חורבן בית שני גדל פיזורו של עם ישראל וגברו עליו הצרות וכשהייתה שעת מרגוע קצרה בימי רבנו הקדוש, הורו לנו היתר משום "עת לעשות לדי", וסדרו את המשנה בכתב עדות היא המשנה לסכנה האיומה בה היה שרוי עם התורה, ועדות היא גם כן לאחדות השלמה של עם התורה גם אחרי החורבן השני, האבטוריטא של המשנה, כלי המחזיק ההתגלות הדיבורית של אלוקינו לא פחות גדולה מאשר האבטוריטא של ספר התורה עצמו ועניין נפלא הוא עד כמה הצליחו רבנו הקדוש וחבריו לשמור על אופייה של התורה שבע"פ גם בכתבם אותה על ספר, כי כמו שהתורה שבכתב אין בני אדם יכולים להבין אותה בלי התורה שבעל פה גם בכתבם אותה על ספר, גם המשנה היא ספר החתום לכל מי שייגש אליה בלי המסורת הלאומית, אין המשנה "ספר החוקים" אשר יהי פתוח לפני השופט או לפני איזה עורך דין, המשנה נשארה חלק מעם התורה החי, והיא זקוקה לעם התורה החי, כמו שהתורה שבעל פה עצמה זקוקה לו, המשנה מרמזת ורק עם התורה שבע"פ מבין את הרמזים כי לו כל שפע המסורה ורק הוא יכול להוציא מן המשנה את דרכי החיים הלאומיים.

ואותו הדבר בגמרא, בכל העולם כולו אין ספר אשר יכולים לדמות אותו לגמרא, גם היא אינה "ספר החוקים" או ספר "מדעי" היא רק אמצעי להשמיע עוד הפעם את קול האלוקים מדבר מתוך האש רק עם התורה יכול להשתמש באמצעי הזה. אין לבני האומות העולם שום גישה לגמרא, כי אין להם חלק בתורה שבעל פה ולהם הגמרא ממש ספר נורא, אשר אי אפשר לסבול אותו, גם שום תרגום אינו מועיל, הלא את החיים אי אפשר לתרגם".

לסיום פרק זה נביא את בעל הבית הלוי (סוף שו"ת בית הלוי ח"ב דרוש יח): והנה על ידי זה שניתן להם אחר כך בעל פה, נתעלו בה ישראל מעלה גדולה יותר דמקודם... היו ישראל והתורה שני עניינים שישראל הם המקיימים את התורה ושומרים אותה, ואז היו בבחינת כלי שמונחת בו התורה, וכמו ארון הקודש שמונח בו ספר התורה והוא תשמישי קדושה, אבל אחר כך שניתן להם תורה שבעל פה נמצא דישראל הם בבחינת קלף של תורה שבעל פה, ובמאמר הכתוב (משלי ג, ז): "כתבם על לוח לבך" וכמו שהקלף של ספר התורה הוא עצם הקדושה ולא רק תשמישי דהלקף והכתב שכתוב בו שניהם ביחד הם ספר תורה, כך התורה וישראל חד הוא, מה שאין כל נשמת אומות העולם שאינם בדרגה זו, שנשמותיהן יהיו ראויות להיות כמו קלף לספר תורה".

וכיון שעיקר מעלת ישראל היא התורה שבעל פה אנו מוצאים שהרבה זמן ביום מקדישים הלומדים ללמוד הגמרא וספרי הפוסקים מאשר ללמוד תנ"ך יתירה מזו, בספר פלא יועץ תמה מדוע כאשר בא תלמיד חכם ודורש, באים הרבה בני אדם לשמוע אותו ואילו כאשר קוראי מספרו שכבר נדפס הרבה פחות באים לשמוע את הדברים, אמנם כבר כתוב (ישעיה ל, כ) והיו עיניך רואות את מוריד – וכמו שנתבאר לעיל, שהלומד מרב קשור לשלשלת מקבלי התורה ברם, ישנה סיבה נוספת על פי האמור כיוון שהדברים כבר נדפסו, הרי הם כבר יותר בבחינת תורה שבכתב!

מדוע אין חשש שמא בני אדם יטעו בהבנת התורה

כתב בעל קצות החושן בקדמת ספרו, על חשיבות חידושי התורה ומאידיך על הסכנה בחידושי תורה שאינם אמיתיים שעליהם נאמרו בזוהר דברים חמורים ואם כן לכאורה: "לזאת יחרד איש פן ידבר בתורה בדברים אשר לא כן, ושכל אנושי לואה (= חלוש) להשיג האמת, ובפרט את כוונת התורה (ש) שרפים ואופנים לא השיגו (ורק) אלוקים הבין דרכה, והוא דמשקר (בתורה) ר"ל, עונשו מבואר בזוהר - להיכן דבר זה מגיע ושתיקתם יפה מדיבורם שלא יכשלו בשינונם אך לא ניתנה תורה למלאכי השרת, ואל האדם ניתנה אשר לו שכל אנושי, ונתן לו הקב"ה התורה ברוב רחמיו וחסדיו כפי הכרעת שכל האנושי גם כי אינו אמת בערך השכלים הנבלים (=מלאכים).

עד כמה נמסרה התורה להכרעת השכל האנושי, אנו למדים מה שנאמר (ב"מ, סו) שנחלקו כביכול, הקב"ה וישיבה של מעלה – במקרה והיה ספק אם בהרת קדמה לשער הלבן שאז הנגע טמא, או שהשער הלבן קדם לבהרת שאז ישנו סימן טומאה, מה דין בהרת זו והקב"ה – טיהר וישיבה של מעלה – טימאו, והוצרכו להכרעתו של רבה בר נחמני (עייין שם) וביאר הר"ן בדרשותיו (דרוש שביעי) "שאחר שהכרעת התורה נמסרה להם בחייהם ושכלם חייב שיהיה דין בהרת זו טמא, ראוי שיהיה דינו טמא, אף על פי שהוא היפך האמת האלוקית משום שכך חייב השכל האנושי .

וכמו שלא טיהרו את תנורו על עכנאי (ב"מ נט,ב) אף על פי שהאמת היא כמותו – כיוון שיצאה בת קול ואמרה שהלכה כרבי אליעזר המטהר ואף על פי כן לא שינו דעתם כיוון שהתורה לא בשמים היא ולכן אמרו בעניין הספק בבהרת : "מאן נוכח" ? ופנו אל רבה בר נחמני שהיה בקי בדיני טהרות שיכריע בשכל האנושי ומה שהם טימאו אף שהקב"ה טיהר , לא היה זה מקוצר שכלם בערך השכל האנושי, או מהתרשלם בלימוד התורה בחייהם (עייין שם עוד) ...

הקב"ה בחר בנו – נותן לנו את התורה כפי הבנת השכל האנושי – אע"פ שאינו אמת (מוחלטת כפי דעת עליון) רק צריך שיהיה אמת בהכרעת השכל האנושי וזה מה שאמרו : שהראה הקב"ה למשה כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש – כי נתחדשו הדברים על פי התלמיד המחדש כי זה הוא רצון ה' שהאמת תחשב כפי הסכמת החכמים בשכלם וזו היא כוונת ברכת התורה : אשר נתן לנו את תורת אמת" שתהיה האמת אתנו, וחיי עולם נטע בתוכנו" - שמתכוננו יפרי וירבה חיי העולם ואין זה דומה חלילה לשותה בטעות דבר המזיק , שהוא יזיק למרות שהדבר נעשה בטעות , וזה מה שאמרו (גיטין ס, ב) שלא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא על תורה שבעל פה שנתן לנו את התורה במתנה גמורה שהאמת תהיה כפי הכרעת השכל האנושי של חכמי ישראל" .

דבר דומה לזה אמר הסבא מקלם בביאור הגמרא (שבת פח ב) שבשעה שעלה משה למרום , מלאכי השרת התנגדו שהיא תינתן לבני אדם וזאת משום שלא רצו שהבעלות על התורה תהיה בידי בני האדם, אמנם בספר החינוך (מצוה תצו) ביאר שאכן יתכן וחכמי ישראל יטעו כמו שנאמרה פרשת פר העלם דבר של ציבור – שאם הסנהדרין טעו ונודעה הטעות שצריכים להקריב קרבן לכפר, והוא קרבן "פר העלם דבר של ציבור" והדבר יתבאר בס"ד לקמן בקטע הבא.

אמונת חכמים

"חסרון הכרת ההתבטלות לעומת רבותינו זהו שורש של כל חטאת ואם כל חורבן ר"ל וכל הזכויות לא ישוו לעומת שורש הכל שהיא אמונת חכמים (מכתב מאליהו ח"א עמ' 75) .
ויאמינו בה' ובמשה עבדו" – אם במשה האמינו קל וחומר בה' , ומהו תלמוד לומר : בה' ובמשה" ? ללמדך שכל המאמין ברועה ישראל כאילו מאמין במי שאמר והיה העולם"
(מכילתא בשלח על הפסוק ויאמינו)

האדם צריך לקבל על עצמו את מרותם של גדולי כל דור ודור, וככתוב (דברים יז, ז) "לא תסור מכל אשר יורוך ימין ושמאל" וכתב הרמב"ן (שם) "כי על דעת שלהם הוא נותן לנו את התורה, אפילו יהיה בעיניך כהחליף ימין בשמאל ומכל שכן שיש לך לשוב שהם אומרים על ימין שהוא ימין "כי רוח השם על משרתי מקדשו ולא יעזוב חסידיו לעולם נשמרו מן הטעות ומן המכשול".

רבותינו אמרו (סנה' קי, א) "כל המהרהר אחר רבו כאילו מהרהר אחר השכינה, ואמרו (מכילתא בשלח) : "וידבר העם באלוקים ובמשה " אם באלוקים דיברו קל וחומר במשה, ללמדך שכל המדבר ברועה ישראל כאילו מדבר על מי שאמר והיה העולם " .

וצריך האדם לבטל את דעתו אל דעת גדולי ישראל בכל דור , וכמו שכתוב הגה"צ ר' אליהו דסלר (מכתב מאליהו ח"א עמ' 75) "... וכבר אמרו לנו חז"ל מצווה לשמוע לדברי חכמים אפילו אומרים לנו על ימין שהוא שמאל ולא לומר ח"ו שבודאי טעו, מפני שאני הקטנטן רואה בחוש את טעותם , אלא החוש שלו בטל ומבוטל הוא כעפרא דארעא כלפי בהירות שכלם והסייעתא דשמיא שלהם".

בהקדמת הספר דעת תורה לאורח חיים כתב נכד המתבר הגה"צ ר' שלום שבדרון זצ"ל על פי דברי הגמרא (שבועות ו, ב) שהביא רבא דוגמא מהמלכים שבזמנו, והקדים במשלו את המלך הפרסי לרומי, שאל רב פפא את רבא: מי משני המלכים חשוב יותר, אמר לו: וכי אתה מוטמן ביערות שאינך יודע איזה חשוב יותר צא וראה שזה רומי שהרי כתוב: "ותאכל כל ארעא ותדושנה ותדוקנה, אמר ר"י זו רומי הרשעה שטיבעה יצא בכל העולם כולו". ופירש רש"י, שרב פפא שאל זאת, משום שרבא הקדים את המלך הפרסי לפני הקיסר הרומי... "מכאן אנו למדים מה זה משמעות ראשונים כמלאכים היאך למדו הם תורה ועד היכן הגיעה קומת גדולתם. צא וחשוב, רבן יתבי ולנים בעומקה של הלכה בדיני מראות, נגעים של שאת ובהרת ותולדותיהן, ובתוך דבריהם כמשל ומליצה להבין אמרי בינה, מכריז רבא ואומר: משל למה הדבר דומה לשבור מלכא וקיסר מזדעזע רב פפא ותמא על עצמו, הא? כל ימי חשבתי כי קיסר רומי חשוב הוא יותר משבור מלכא, והנה אנוכי שומע מפי רבא שאינו כן, שהרי הזכיר במשלו את שבור מלכה קודם לקיסר רומי, שמע מינה שהוא החשוב ואם כן אולי טעיתי.... ומשום כך נסתפק ושאל הי מינייהו עדיף? ... ומבאר הגמרא... שאכן רומי גדולה יותר אך רבא אמר תחילה שבור מלכא מכיון שהוא היה תחת מלכותו והיה ירא ממנו, הרי שעד כמה היו דברי החכמים מדוקדקים, ובקפידא נאמרו אפילו משליהם (שם הובאו עוד דברים נשגבים, בעניין המציאות הנראית לעין והתורה, על מי מהם סומכים וכמו שחז"ל הוכיחו את המציאות מן התורה ולא להפך).

למרות הדברים שהוזכרו שחכמי ישראל זוכים לכוון לאמת הן מפני הסיבות הטבעיות של התמדה בתורה, והן משום סיעתא דשמיא, מכל מקום, גם כתוב (ישעיה מב): "משיב חכמים אחר ודעתם ישכל" היינו שיש והקב"ה עושה בכוונה את ההיפך כיוון שמגיע עונש לציבור הנסמך עליהם, וכמו שאמרו חז"ל ב"ק נב' א) כאשר הרועה כועס על עדרו, הוא מסמא את המשכוכית (הוא התיש או האיל ההולך בראש העדר ולאחריו צועד כל העדר), וכבר דנו רבותינו (גיטין נו, ב) אם צדק רבן יוחנן בן זכאי כשביקש את יבנה וחכמיה, במקום לבקש את ירושלים. ורב יוסף, ויש אומרים שהיה זה רבי עקיבא שקרא על החלטתו זו של רבן יוחנן בן זכאי: "משיב חכמים אחר ודעתם ישכל" ואם כן יש לשאול: מנין לנו שלא טעו חכמים בענין מסוים, כבר נתבאר שאם חלילה חכמי ישראל טעו הרי זה עניין השגחיי שרוצה בורא עולם – שהציבור ינהגו לפי טעותם כיוון שמגיע להם עונש זה? וגם בנושאים הלכתיים יש לשאול הרי כתוב (ויקרא ד, יג): "ואם כל עדת בני ישראל ישגו ונעלם דבר מעיני הקה"ל ומסכת הוריות עוסקת בחלקה הגדול במקרים של טעות בהלכה שטעו בית דין הגדול של האומה מכל מקום כל אחד חייב לנהוג על פיהם, גם אם נדמה לו שטעו (מלבד אם הוא תלמיד שראוי להורות בעצמו שאף שאינו ראוי להורות נגד בית הדין כדי שלא יהיה זקן ממרא, אך גם אסור לו, לעשות כהוראת בית דין ולקבל כמותם אם הוא יודע שטעו).

בספר החינוך (מצוה תצו) נתבאר, מדוע יש לנהוג כמותם גם במקרה שנדמה שביט דין טעו: "לפי שדעות בני אדם חלוקים זה מזה לא ישתנו לעולם הרבה דעות בדברים ויודע אדון הכל ברוך הוא, שאלו תהיה כוונת התורה מסורה ביד כל אחד ואחד מבני אדם איש איש כפי שכלו, יפרש כל אחד מהם דברי התורה ככמה תורות... (לכן ציווה הקב"ה ללכת אחר הסנהדרין, ובתקופה שאין סנהדרין על פי הוראת גדולי הדור)... ועל דרך האמת והשבח הגדול במצווה זאת אמרו ז"ל לא תסור ממנו ימין ושמאל – אפילו יאמרו לך על ימין שהוא שמאל, לא תסור ממצוותם כלומר, אפילו יהיו הם טועים, בדבר אחד מן הדברים אין ראוי לנו לחלוק עליהם אבל נעשה כטעותם. וטוב לסבול טעות אחת ויהיו הכול מסורים תחת דעתם הטובה תמיד ולא שיעשה כל אחד ואחד כפי דעתו שבזה יהיה חורבן הדת וחלוק לב העם והפסק האומה לגמרי, ומפני עניינים האלה נמסרה כוונת התורה אל חכמי ישראל..."

דברים אלו, הם נחוצים מאוד לדעתם משום שלאחרונה בעוונותינו ישנה קבוצה קטנה של אנשים "שלא שנו ופירשו" ומפצים קושיות על דברי חז"ל, כאילו ישנם דברים שאינם עולים בקנה אחד עם המציאות, אך כבר ידוע שישנם הרבה דברים שנשתנה הטבע ומכל מקום אנו ממשיכים לנהוג כפי שהם קבעו בענייני טרפות, וכמו שביאר החזון איש, שכיוון שזמנם של חז"ל היה סוף ימות אלפיים שנה של תורה לכן נקבעו הדברים לדורות כפי תקופתם ועוד דברי המדע משתנים מזמן לזמן, ומה שפשוט למדע היום שזה כך למחר יתכן ויראו הדברים להיפך

וכמו שמצוי מאוד במקצוע הרפואה שהמסקנות משתנות מעת לעת, ועוד אפילו אם חלילה נעלם מעיני העדה איזה דבר הרי ההלכה היא שכל זמן שאין בית דין הראוי להוראה שיכול להוכיח את טעותם נוהגים כפי ההלכה שפסקו אותם חכמים, וכיוון שאת התלמוד קיבלנו ליסוד ההוראה אי אפשר לשנות שום הלכה על פי קביעות מדעיות אפילו מוכחות ביותר, כיוון שאין לנו בית דין שיכול לחלוק עליהם וכדברי בעל ספר החינוך שהובאו כבר לעיל⁸.

על מחלוקות בהלכה

על הפסוק: "דברי חכמים כדרבונות, וכמסמרות נטועים בעל אסופות אמרו רבותינו (מסכת חגיגה, ג, ב) בעלי אסופות אלה הם תלמידי חכמים, שישובים אסופות ועוסקים בתורה, הללו מטהרין והללו מטמאין, הללו מכשירין והללו פוסלין, הללו אוסרין והללו מתירין, שמא יאמר אדם, היאך אני לומד תורה מעתה? ! תלמוד לומר "נתנו מרועה אחד" – פרנס אחד אמרן מפי אדון כל המעשים ברוך הוא, דכתיב "וידבר אלהים את כל הדברים האלה" אף אתה, עשה אזנך כאפרכסת וקנה לך לב מבין לשמוע את דברי מטמאים ואת דברי מטהרים, את דברי אוסרים ואת דברי מתירים, את דברי פוסלין ואת דברי מכשירין". פירש רש"י: "א-ל אחד אמרן – אין לך מבני מחלוקת מביא ראיה מתורת אלוה אחר, אלא מתורת א-להינו. פרנס אחד אמרן-אין לך מביא ראיה מדברי נביא הבא לחלוק על משה רבנו. עשה אזנך באפרכסת – מאחר שכולן ליבן לשמים, עשה אזנך שומעת, ולמוד ודע דברי כולן, וכשתדע להבחין אי זה יכשר, קבע הלכה כמותו".

וכתב הריטב"א (עירונין יג) {ומקור לדברים אלו בילקו"ש (תהלים פרק יב)}: "שאלו רבני צרפת ז"ל:

היאך אפשר שיהיו אלו ואלו דברי א-להים חיים, וזה אוסר וזה מתיר? ותירצו, כי כשעלה משה למרום לקבל התורה, הראו לו על כל דבר ודבר מ"ט פנים לאיסור ומ"ט פנים להיתר, ושאל הקב"ה על זה ואמר שיהא זה **מסור לחכמי ישראל שבכל דור ודור** ויהיה ההכרעה כמותם".

על כוחם של חז"ל בקביעת ההלכות

על כוחם של חז"ל שקבעו את ההלכה לדורות ישנם שני הסברים: א. של החזון איש, שביאר שהיות וחז"ל היו בתקופת של אלפיים תורה, לכן ההלכות נקבעות על פיהן ואפילו דברים שנשתנו בטבע כמו כמה עניני טריפות, שבימינו שהרפואה מגלה-שהבהמה גם בחסרון זה תחיה, או להיפך שהיא לא תחיה- בחסרון שקרה כמו ניטל הכליות. הסבר נוסף כתב רבי אייזיק הלוי, כרך ה' 602 שהתלמוד נחתם עפ"י הסכמת כל חכמי ישראל וזו לשונו: "המשנה והתלמוד, לא יכילו את ההלכה בלבד בגדרי כל הקבלה המסורה בכל חוקי ה' ומשפטיו עם ישראל כי אם גם כל מורשת אבות בכל אמונת ישראל בכל יסודי התורה ודעת דרכיה. כל אש המזבח אור וחיים בתורת ה', אך שם במשנה ובתלמוד נמצא המפתח, אשר נמסר לאבותינו יחד עם תורת ה' איך לדעתם ואיך להנות מאורם-אור ה'. ועם זה יחד כל קצה גדולתם ואמת מידתם..."

וברוחם הגדול הכילו לקפל ולהביא בתוך דבריהם את כול רוח ישראל וגודל נפשו, ושם הוא נשמר מכל משמר. ובהביאם גם את כל מעשי גדולי האומה מראשית הימים עד ימיהם, כל שלשלת האגדות מהם ועליהם, וגם את כל דבריהם והשקפתם הבהירה על העם כולו ואורחות חייו, בזה עצמו תיארו לפנינו את כל קלסתר פני האומה בכללה. בפנים המאירות של העם הגדול הזה, מאחרי ימי כתבי הקודש עד סוף ימיהם – אך משם נשקפה כמו שחר רוח ישראל המאירה באור התורה, חסד ואמת, רוח החן השפוך עליו יחד עם הוד נורא של שיבה ושחרות. זקניה ובחרות, הנה הוא נראה שם ומאיר לפנינו כל התמונה הנפלאה מהעם הזה, טוהר מידותיו וזוהר השקפותיו, כל דרך החיים אשר רכש לו מתורתו – תורת חיים, דרך אמת ואמונה, ונתיב יושר של רגש ותבונה. כל העיתים אשר עברו עליו מאחרי תום כל חזון עד ימי חתימת התלמוד יתראו לנו משם בכל הדרם..."

⁸ ואולי גם לא להחמיר כדי שלא לערער את ההלכה וזה צ"ע כיצד לנהוג למעשה

ועל הנהגת עם ישראל שהיא על פי התלמוד הוסיף וכתב שם : "מימי עולם בכל מקום אשר נתרקם שם קיבוץ מבני ישראל-נהגו בכל משמרת הקודש של התורה והמצוה, על פי הכתב והקבלה בכל טהרות הקודש, ויבדל לפעמים בפרטי דברים – אם במנהגי המקום של קולא וחומרא, או תקנה שלא פשטה בכל ישראל. או גם בפרטי דברים של הוראת חכם במקומו, מתוך דעתו וסברתו על פי הקבלה, כל על כן אחרי אשר כל **סידור התלמוד עתה כאשר גם נחתם התלמוד**, במקום התורה-על פי כל ראשי חכמי הדור יחד עם כול חכמי התורה המוסמכים מכל ישראל לראשי התורה, במקום אשר בנתה ביתה, ובאו שם כל הדברים בהכרעה אחרונה של כל המקבלים יחד בגדרי כל הדברים. וסוף עניינם מפורש הנה באין אומר ודברים היו הדברים לסוף הוראה בישראל, ככל חוקת התורה ובכח התורה עצמה"...

"התלמוד הגדול הזה בכל יסודו אינו חיבור לעצמו לא של כל יחיד ולא של רבים. כי אם סוף הוראה, מכל קבלת התורה והמצוה – כי על כן לא נדרש עליו לא פרופגנדא (=תעמולה) ולא השתדלות כל מאומה".

הג"ר יצחק הוטנר זצ"ל בהקדמה לספר דרכי משה השלם כתב שבמרוצת הדורות ישנן קבלות תורה מחודשות, והחשובה שבניהן היא קבלת התלמוד על ידי כל ישראל ליסוד ההלכה- שעל פיו ישק כל בית ישראל והביא את דברי הדורות הראשונים הנ"ל וכתב עליהם דברים אלו: כאן רעד הקולמוס בידו של איש המדע, תחת משא חזון של קבלת התורה כי על כן מה שלא נצרך כאן שום פרופגנדא ושום השתדלות לפעול את קבלת התלמוד הוא אותו רז הפלא ורחש המסתורין של האומה אשר מדי פעם בפעם, כשמגיעה השעה הנכונה הוא חי בקרבה פנימה את החזרה על מעמד קבלת כללות התורה והמצוה, ויחד עם הלוי עומדים אנחנו מול מציאותה של פלא נורא הוד, אשר מבלי פירכוס תעמולה ומבלי שלוחי הפצה הנה **תיכף לאחר חתימת התלמוד, מהווה הוא התלמוד, שלטון האומה מלמעלה, ואבן השתייה של חיי האומה מלמטה**".

פרק ג'

חלקי התורה שבעל פה

התורה חלוקה לכמה חלקים ביניהם, אגדה והלכה. ופרדס היינו פשט רמז דרש וסוד

עניין ההלכה והאגדה

הרש"ר הירש מבאר, שבמצוות תלמוד תורה כלולים שני תפקידים:

א. ללמוד את תוכן חוקותיה והיקפה באופן כזה שנדע ברורות מה לעשות וממה להימנע בחיינו-זה חלק ההלכה

ב. "לחקור דבר ה' בעצמם ואת יחסיהם... כדי שיואר רוחנו על ידי דבר ה' להבנה שהולכת ומתבררת של משמעות העולם ושל חיינו בו... כדי שנכיר את "רוח התנ"ך" והגמרא – כלומר השקפת עולם של התורה – וזה חלק האגדה (מובא בספר "שערי תלמוד תורה", עמוד נז). הרש"ר ביאר שם כמה דוגמאות, המראות כי לפעמים ההלכה תלויה בענייני האגדה. הוא ביאר שם(בעמוד נט), שישנן הרבה מצוות –שאת גדרך אין אנו מוצאים בהלכה, והאגדה מלמדת אותנו את אופן קיומם ... חז"ל רמזו לנו, שלפעמים עלינו למצוא את המעשה אשר נעשה בתוך האגדה, ואמרו במכילתא (שמות טו, כו): "והישר בעיניו **תעשה** – אלו אגדות משובחות". ובמפורש, שייך הדבר במצוות כדרשתם (ספרי, עקב, סי' מח): "שלא תאמר למדתי הלכות די לי, תלמוד לומר: "כי אם שמור תשמרו את כל המצווה הזאת".

למוד מדרש: הלכות ואגדות". היינו: לא רק לימוד ההלכה דרוש לשמירת המצוות, אלא גם לימוד האגדה... ישנן מצוות, שרוב פרטיהן נכללים בהלכה-מצוות הלכתיות, וישנן מצוות, שפרטיהן נכללים בעיקר באגדה – מצוות אגדיות. מכאן –חלק ממצוות התורה נקבע בהלכה, וחלק באגדה, הבה נבדוק מדוע קיים הבדל זה, למה לימדה אותנו התורה חלק מחובותינו על ידי דינים מפורטים וחלק על ידי דוגמאות וכללים:

בהרבה שטחים שונים חובותינו בעולם משתנות לפי פרטי המצב ולפי תכונותינו. אילו היו דברים אלו קבועים בהלכה לפי פרטיהן היה זה מונע את האפשרות לעשות בכל עת ובכל מקום – את הטוב ביותר לאותה עת ולאותו מקום וכן כתב ה"מגיד משנה" (סוף הלכות שכנים): "שהתורה התמימה נתנה בתיקון מידות האדם ובהנהגתו כללים, באמירת קדושים תהיו, והכוונה שיתנהג בהנהגה טובה וישרה עם בני אדם לא היה מן הראוי בכל זה לצוות פרטים לפי שמצוות התורה הם בכל עת ובכל זמן ובכל עניין, ובהכרח לעשות כן ומדות האדם והתנהגותו מתחלפות לפי הזמן והאישים" וכעין זה נאמר גם במסילת ישרים (סוף פרק יג) "אך משפט הפרטים (של הפרישות) על פי הכלל הזה אינו מסור, אלא על שיקול הדעת, ולפי שכלו יהולל איש, כי אי אפשר לקבץ כל הפרטים כי רבים הם ואין שכל האדם יכול להקיף על כולם אלא דבר בעתו".

מאיך מדוע אם כן נקבעו הרבה דינים מפורטים בהלכה? נראה, שדינים אלו הם תנאי יסוד לחיי התורה אשר בלעדם ייפגעו החיים האלו פגיעה חמורה. דינים אלו הם כעין שלד של גוף האדם אשר בלעדיו לא היתה לו צורת אדם כלל ואשר הוא צריך להיות קשה כדי למלא את תפקידו. ואילו שאר המצוות הברש והעור והרוח אשר הם משווים לכל אדם את צורתו האישית המיוחדת לו והם רבים ומשתנים לפי הלחץ ומתפתחים לפי תנאי הסביבה כשם שהשלד לא יכול היה לעשות את המוטל עליו אילו היה רך והברש והעור היו נכשלים בתפקידם אילו היו קשים כך ההלכה קובעת בדיוק את תנאי היסוד בחיינו כיהודים ואלו היתה רכה היתה נכשלת ושאר המצוות אשר הן יעוד חיינו עליהן להיות ניתנות לשינוי לפי הצורך אותן אי אפשר להגדיר בדיוק ודווקא קיומן של מצוות אלו מאפשר להכיר את החכם ואת החסיד.

פועל יוצא מכך שההלכה קשה ושאר המצוות רכות שתמיד כאשר יש סתירה בין דרישותיהן ההלכה תכריע מתוך כך נוצר רושם כאילו ההלכה חשובה יותר אולם אין הדבר כן. יתכן שהמצווה האגדית חשובה יותר, אולם המצווה ההלכתית דחופה יותר. דבר זה דומה להבדיל בין אויר לנשימה ללחם. האוויר דחוף יותר מלחם אך אין נכון לומר שהוא חשוב או יקר יותר. הקב"ה נתן לנו על ידי משה רבנו ועל חכמינו ז"ל בתורה שבכתב בשי"ס ובמדרשים את האגדה כדי שנלמד מתוך חיי האבות ובעלי קומה אחרים איך לגשת לבעיות המתעוררות בחיינו יום יום. על ידי מעשה האבות והאגדות נוכל לבחון אם אמנם צדקנו בסברתנו בעניינים אלו ומתוך שימוש בשכל ובאגדה גם יחד נוכל להצליח ו"הבא ליטהר מסייעין אותו" (שבת קד, א') האגדה משלימה את ההלכה ועוד יותר היא מעצבת את השקפות חיי האדם ומביאתו לידי אמונה ולתיקון מידותיו.

עניין נוסף בחלוקה שבין האגדה וההלכה, ההלכה נמשלה ללחם שהוא הכרחי לחיי האדם והאגדה ללין, היין אמנם אינו הכרחי לחיים אך הוא מעורר את לב האדם ככתוב (תהילים קד) ויין ישמח לבב אנוש, ההלכה היא בעיקר, לימוד של השכל, והאגדה מפעילה את הרגש, ורחמנא ליבא בעי, ובזוהר אף נאמר: "אוי למי שעושים את התורה יבשה, ההלכה היא גם בבחינת יראה והאגדה היא בבחינת אהבה".

כיצד ללמוד את האגדות בהקדמת הפירוש עץ יוסף לעין יעקב העתיק מספר דרכי הלימוד: "צריך שתדע, בתכלית הפשטות שרבינא ורב אשי מחברי התלמוד לא כתבו שום דבר מבלי שיגיע לנו ממנו איזה תועלת או תוצאה הלכתית או מוסר או דברי חסידות", והביא כמה דוגמאות לכך עיין שם ועיקר מוסר היהדות הוא בחלק האגדה בספרים, פרקי אבות, אבות דרבי נתן ואגדות חז"ל ומדרשים.

אגדות שאין אנו מבינים את משמעותם: באגדות אלו, יש בהן סודות שנמסרו באופן זה ועוד מסרו את הסודות דרך דברים שבימיהם היו מקובלים כעובדות מדעיות ואף שבימינו הוכח להיפך אין זה מפחית מחשיבות האגדות, כיוון שחז"ל רצו להעביר מסרים מוסתרים של סודות התורה – במה שהיה מקובל בימיהם לכן אפילו אם הידע המדעי השתנה, אין זה מגרע מהמסר שלהם באגדה ההיא, כיוון שמטרתם הייתה הסוד הצפון (הרמח"ל במאמר האגדות), הרמב"ם בהקדמתו לפרק חלק, ביאר את האופן הראוי ללמוד את אגדות חז"ל כיוון שיש שלוש כתות בלומדי אגדות, הכת הראשונה היא מאמינה בכל האמור בגמרא שכונת חז"ל היתה בכל אגדה כפשוטה ואף שיש באגדות דברים בלתי אפשריים שיתרחשו ובכל זאת בעיניהם זה מחייב המציאות. והם חשבו שבכך הם מכבדים את החכמים ובאמת הם עשו בכך את ההיפך השפילו את החכמים ועוד יותר מכך על ידי כן, הם גרמו לחילול השם בעיני העמים, שבמקום שידעו שקר עם חכם ונבון העם הזה הם גורמים להיפך כי הם מבזים אותו על

שמאמין בדברים בלתי אפשריים. והכת השנייה שהם חכמים בעיניהם גם הם הבינו שדברי חז"ל בכל מקום הם כפשוטם, ועקב כך ר"ל הם מתחו ביקורת על החכמים.

אבל העיקר הוא כהכת השלישית שידעו שבמקומות מסוימים אמרו חכמים את דבריהם במשלים או חידות כי ידעו את גדולת חכמינו של דבריהם הם אמיתיים... ועל כן נתאמת להם שדבריהם יש בהם נגלה ונסתר וכי הם בכל מה שאומרים מן הדברים הנמנעים [אלו הדברים שהם לא מציאותיים] – דברו בהם בדרך חידה ומשל- כי הוא זה דרך החכמים הגדולים. לפיכך פתח ספרו "להבין משל ומליצה דברי חכמים וחידותם" וידוע הוא אצל כל בעל לשון כי חידה הוא דבר שהמכוון בו בנסתר ולא בנגלה ממנו וכמו שאמר שמשון: "אחודה נא לכם חידה"- לפי שדברי החכמים כולם בדברים העליונים שהם התכלית – אמנם הם חידה ומשל ולא יקשה עלינו איך אנו מסבירים את דבריהם שהם לא כפשוטם ונבארם באופן המתאים להבנה – שהרי הם בעצמם סוברים בפסוקי המקרא ומוצאים אותם מפשוטם ומשימים אותו משל והוא אמת כמו מה שאמרו על הכתוב: "והוא ירד והכה את הארי בתוך הבור משל!" וכן מה שנאמר: "מי ישקני מים מבאר בית לחם" ... וכן רבים כאלה.

לעומת זאת רבי שמואל הנגיד (במבוא התלמוד שלו ד"ה והגדה) כתב: והגדה הוא כל פירוש שיביא התלמוד על שום עניין שלא יהיה מצווה [שהיא מפי משה רבינו ע"ה שקיבל מפי הגבורה, שעליה אין לך להוסיף עליו ולא לגרוע ממנו]. אבל מה שפירשו בפסוקים כל אחד כפי הזדמן לו ומה שראה בדעתו, ולפי מה שיעלה על הדעת מן הפירושים האלו- לומדים אותם והשאר – אין סומכים עליהם"

וכעין זה כתב גם בן הרמב"ם, במאמר האגדות שלו, שצריך האדם לבקר כל דבר שהוא שומע וקורא "ולא לישא פני" אומרה לקבל דעתו בלי עיון והבנה... אם אמת הוא אם לא, שזה מן הדעות הרעות והוא נאסר מדרך התורה וגם מדרך השכל, ואינו ראוי מדרך השכל מפני שהוא מתחייב גרעון וחסרון בהתבוננות מה שצריך להאמין בו ומדרך התורה- מפני שנוטה מדרך האמת ונוטה מעל קו היושר, אמר השם יתברך: "לא תשא פני דל ולא תהדר פני גדול בצדק תפשוט וגו'", ואמר: לא תכירו פנים במשפט וגו' ואין הפרש לקבלת אותה דעת להעמיד בלא ראייה לבין שנאמין לאומרה ונשא לו פנים ונטען לו כי האמת איתו בלא ספק מפני שהוא אדם גדול... ולכן לא נתחייב מפני גודל מעלת חכמי התלמוד וחכמתם לשלמות תבונתם בפירוש התורה ובדקדוקיה וביושר אמריה בביאור כלליה ופרטותיה, שנטען להם ונעמיד דעתם בכל אמריהם – ברפואות ובחכמת הטבע והתכונה להאמין אותם כמו שנאמין אותם בפירוש התורה – שתכלית חכמתם בידם, אתה רואה: החכמים (עצמם) בלא נתרבר להם מדרך סברתם ומשאם ומתנם אומרים: האלוהים! אלו אמרת יהושוע בן נון לא צייתי ליה". כלומר, לא הייתי מאמין בו, ואף על פי שהוא נביא – כיוון שאין בידו היכולת להודיע העניין מדרך הסברא, ומשא מתן והדרכים שבהם ניתן התלמוד להידרש, ולכן מה שנתבאר בגמרא סגולות רפואיות ונתברר שאין זה כך, לא נקבל את דבריהם", והביא לראיה שחכמינו עצמם חוזרים בהם כשנוכחו לדעת שטעו, וכן הסכימו שחכמי האומות צדקו יותר מהם בעניין הגלגל והמזלות (פסחים ז, ד) ואמרו: נצחו חכמי האומות לחכמי ישראל, ובאמת נקרא אדון זה (שאמר את הנ"ל "רבינו הקדוש" - כי האדם כשישליך מעל פניו השקר ויקים האמת ויכריענו לאמיתו, ויחזור בו מדעתו כאשר יתבאר לו ההיפך- אין ספק כי קדוש הוא" (אמנם בשיטה מקובצת (ראה גיליון הש"ס) נאמר: שמה שאמר רבי ונראים דבריהם מדברינו כך זה נראה.

אך לא שזה באמת נכון) כמו כן, כבר הבאנו לעיל את דברי הרמח"ל – שהידיעות המדעיות בש"ס לא נאמרו אלא בשביל הסודות שרמזו בתוך הדברים ולכן לא המידע המדעי עיקר.

עוד יש לדעת, כי התורה נדרשת בארבע אופנים: הפשט, הדרש, הרמז והסוד. ובימינו קל יותר להבין שבתוך הדברים הפשוטים רמוזים דברים נוספים וכמו שכתבנו לעיל פרק ב' דוגמאות מדילוגי האותיות הגימטטריות והנוטריקון, ואברהם קריב אף הביא דוגמאות מהמציאות שהתגלתה בתקופתנו באור חדש על ידי המיקרוסקופ שגילה לפנינו שאותם הדברים שנראים לנו כוללים בתוכם עולמות שלמים שלא הכרנו כמו החיידקים או התאים ועוד יותר הכרומוזומים, האטומים וכיוצא בזה, וזה מוכיח לנו כי גם בתורה כלולים דברים שלא נראים בהסתכלות שטחית.

על הדרש

יש פעמים שרבותינו למדו שהדרש הוא פשוטו של מקרא – כמו שאמרו (חולין ו, א) על הכתוב (משלי כג, א-ב) : "כי תשב ללחום את מושל בין תבין את אשר לפניך ושמת סכין בלועך אם בעל נפש אתה" שפשוטו של מקרא הוא על תלמיד היושב לפני רבו שיתאפק מלשאול אותו במקרה ויש חשש שלא ידע לענות לו וכהנה במקרים אחרים .

ובן הרמב"ם במאמר האגדות הנ"ל כתב שיש חמשה סוגי דרשות :

א. דרשות כפשוטן

ב. דרשות שיש בהן חיצון ופנימי (היינו שרמזו בדברים דרך חידה סודות התורה) ולפי רבי אברהם הכוונה בזה, שבדרשה מסוג זה עיקר הוא המסר הפנימי הנסתר ולא העניין החיצוני הפשוט, ושמו לו את העניין החיצוני היפך העניין הפנימי לתועלת גדולה, והוא משל (לרעיון הפנימי).

ג. החלק השלישי, דרשות שאין להם עניין פנימי אלא כוונת אומנם דרך הפשט בלבד, אלא שידיעת פשט דרשות אלו והתבוננותו קשה מאוד על רובי המעיינים עד שלא יובן... לכן צריך להיזהר בו שלא יופסק פירוש בהמרה, פן יבואו לטעות ולצאת מן הדרך...

ד. החלק הרביעי שאמרו פירוש בפסוקים על דרך מחמודי השיר! לא מפני שהאומנם האמין כי עניין הכתוב הוא עניין הדרש ההוא חס וחלילה, הוא מה שאמרו ז"ל: מקרא לחוד ודמיון חלק הזה, מה שאמרו (תענית ט) אמר רבי יוחנן מאי דכתיב עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר וכאשר אמרו שם בפירוש "והריקותי לכם ברכה עד בלי די" עד שיבלו שפתותיכם מלומר די" וכן כל כיוצא בזה, ואין דרשות אלו קבלה בידם אלא זה מהכרע הדעת שלהם.

ה. החלק החמישי: דברו חכמים בלשון הבאי כי גם הכתובים דיברו בלשון הבאי, כמו: חומות וגדולות ובצורות בשמים

ועל הסיפורים שהובאו בדברי רבותינו הוא כתב שיש בהם סוגים שונים:

א. **ללמוד מהמעשים שאירעו:**

א. הלכה למעשה.

ב. תועלת במידות ודעות.

ג. עיקרי אמונה.

ד. מאורעות שהיו בהם פלא, כמו רבי מאיר שדרש שמו של בעל האכסניה וכיוון ששמו היה מורה על דבר שאינו הגון הוא לא הפקיד את כספו בידו, ונתבררה צדקתו של רבי מאיר – שאותו אכסנאי כפר בפיקדונות שהפקידו אצלו חבריו של רבי מאיר.

ב. מעשים שנראו בחלום ובכל זאת נכתבו בדברי רבותינו כאילו היה הדבר במציאות וכמו שקרה גם לנביאים שראו דברים במראה נבואה כאילו הם אירעו לפנייהם במציאות.

ג. דברים שדיברו בהם בלשון גוזמה והפלגה (ופעמים רבות רצו למסור בזה סוד חינוכי).

ד. מעשים שאירעו באמת, אף שדיברו בהם בתבנית משל וחידה, ויבינם החכם והנבון, אף שפשוטם גם הם נאים ונחמדים אך העיקר בהם הוא המשל, וכן הזכירו דברים שהם בלתי אפשריים שיאירעו ואינם אלא משל וחידה. לכן צריך האדם להתבונן במאמרי חז"ל ולהבחין בהם, מה הוא משל ומה הוא מציאות ויש שהוא מורכב משני חלקים:

- א. עובדה שהייתה במציאות
ב. חלק שני חלום, או משל ומליצה.

השלי"ה חילק את מהות האגדות בדרך דומה עם שינויים מסוימים וכך הוא כתב (תורה שבעל פה פרק

כה): ישנם שלושה סוגי אגדה:

- א. שדיברו בדרך גוזמה.
ב. מעשה ניסים שהראה הקב"ה את כוחו לחסידיו המאמינים בו בלב שלם.
ג. שיש לדרוש כל מה שאפשר לדרוש בכתבו כיוון שנכללו בהם דברים הרבה ואמרו: אין מקרא יוצא מידי פשוטו – שהוא העיקר, וכל המדרשים הנדרשים בו – שיש מהם שהוא עיקר וקרוב לפשט ויש מהם שיש בהם רמז לפשט.

ועלינו להיזהר, כשאנו נפגשים דבר תמוה בחז"ל שלא להרהר אחריו או שנלמד אותו באחת הדרכים שנמנו לעילי, או שנמתין עד שנדע את הכוונה שלהם והרבה דברים בדבריהם שהיו תמוהים בעבר נתגלו כאמת לאמיתה ונביא כאן דוגמא: בגמרא (תענית ט, א) מסופר שנחלקו רבי אליעזר ורבי יהושע מנין מקור הגשם אם מהאוקיינוס או מן השמים והנה נתגלתה בימינו שמחצית המים שבכדור הארץ, מקורם מן החלל! השביטים שמצויים בחלל בכמותיות בלתי נתפסות בדמיון האדם, והם עשויים קר, לעיתים תכופות חלקים מהם מתנגשים בכדור הארץ ובהיכנסם לאטמוספירה הם מתאדים ומצטרפים למים שבתוך כדור הארץ.⁹

צורת לימוד התורה שבכתב על פי התורה שבעל פה

פרד"ס - פשט, רמז, דרש, סוד

התורה נדרשת בארבעה אופנים, הפשט, הרמז, הדרש והסוד, ונתבאר מעט מאופני הדרשות שבהן היא נדרשה.

הפשט והסוד

רבותינו אמרו (שבת סג, א) אין מקרא יוצא מידי פשוטו אך בכמה מקומות המסורת שבעל פה המבארת את הדברים באופן שונה אם כי רוח הדברים נשאר, כמו הכתוב (שמות כא, כד) עין תחת עין שנדרש ממון ולא כפשוטו והפשט הפשוט מורה, שכך היה ראוי להיעשות בו, זה נלווה לפשט. וכן (שמות כב, ב) אם זרחה השמש עליו דמים לו שנאמר בבא במחתרת שהכוונה כשברור שהגנב לא בא על עסקי נפשות וזריחת השמש משל לפרסום הדבר המנוע את הגנב מלסכן חיים, יתר על כן בכמה מקומות פירשו רבותינו את פשוטו של מקרא על פי דרש כמו (חולין ו, א) שהפסוק

(משלי כג, א-ב): "כי תשב ללחום את מושל בין תבין את אשר לפני ושמת סכין בלועך אם בעל נפש אתה" שאמרו: פשטיה דקרא במאי כתיב? בתלמיד הישוב לפני רבו שאם לא ברור לו שרבו ידע להשיב על שאלתו שלא ישאל, כדי שלא יגרום לו בושה, וכבר כתב הרמב"ם הנ"ל שרבותינו פירשו דברים על פי משל, עוד נאמר בזוהר (במדבר קעד): שמי שסבור שסיפור התורה באו ללמד רק את פשוטם תיפח רוחו שהרי בני אדם מסוגלים לכתוב סיפורים נאים יותר אלא הדברים הם כיסוי לסודות גדולים ובימינו שגילו את הצופן שבמקרא, הדברים פשוטים יותר עד נאמר בזוהר (במדבר קעד): שאין מילה בתורה ואפילו אין אות אחת בתורה, שאין בה סודות חשובים, הגר"א אף לימד

⁹ ראה ספר המהפך

שאינן הלכה בש"ס שתובן על בוריה, מבלי שיבין האדם את הסוד שעליו נתייסדה ההלכה הזו, וכמו ששמעתי כמה פעמים מאדמו"י (הגר"א) כמה פעמים, (מובא בהקדמת ספר דעת אלוקים עמ' ה).
דוגמא להבנת עומק התורה תשמש לנו הבריאה שכלל שחולף הזמן אנו מגלים יותר ויותר דברים שהיו נעלמים מעיני הבריות אלפי שנים, עד שנמצא המיקרוסקופ והחל חקר האטום והתאים והכרומוזומים והחיידקים ועל ידי הטלסקופ נתגלו מערכות הכוכבים שלא היו ידועים עד כה, כך גם אנו מגלים בתורה יותר ויותר סודות שגנוזים בה, ואחת הדברים לגילוי הצפונות זו התגלית של דילוגים שווים של אותיות התורה שהמספר השווה של אותיות שבין אות לאות יוצר מילים המגלות לנו הרבה צפונות, כבר רבנו בחיי גילה בפירושו לתורה את הסימן "בהר"ד" הרמז בפסוקים הראשונים של התורה שהו הסימן של המולד הראשון של הבריאה על ידי דילוגים שווים של כל חמישים אותיות (מתחילת האות ב' של המילה בראשית) בימינו שהקב"ה חנן אותנו במחשב אנו משתמשים בו לגילויים רבים, ראה ספרנו עידן המחשב ולקחיו (עמ' 18-20).

אישי הסגולה שבכל דור, זוכים לסייעתא דשמיא לקרוא את הרמז בתורה, במיוחד את הנחוץ לאנשי אותו הדור והרי זה כעין מקלט רדיו שקולט את הקולות הרבים המנסרים בימינו בחלל העולם קולות שאוזן אדם אינה מסוגלת לשמוע אותם מבלי מכשיר רדיו – שקולט את הקולות הללו, וממיר אותם לקולות הנשמעים לאוזן האדם וגדולי ישראל נשמתם היא המלקט הרוחני לדבר ה' המנסרים בחללו של עולם, ולדוגמא: מסופר (גיטין נו) שרבן יוחנן בן זכאי ידע שאספינוס שר הצבא שעמד לכבוש את ירושלים יהיה לקיסר כי דרש את הכתוב (ישעיהו לד) והלבנון באביר יפול" והוא אמר זאת לאספינוס למרות הסיכון הרב שבדבר, כיוון שהיה בטוח שזו כוונת הכתוב וכפי שאכן אירע מיד לאחר מכן, וכן דרש (יומא לט, ב) את הכתוב (זכריה יא, א) "פתח לבנון דלתיד ותאכל אש בארזיד" שזה אומר על חורבן הבית השני, ופתחת השערים מאליהם שאירעה לפני כן שהיא מורה על כך.

הרמז

הרבה דברים נרמזו על ידי גימטריות כמו מה שנאמר (בראשית יד', יד) וירק את חניכיו שלוש מאות ושמנה עשר שהכוונה לאליעזר ששמו בגימטריא 318 וכן ל"ט מלאכות בשבת נלמד מהגימטריא של "אלה הדברים", אלה הדברים "אלה בגימטריא 36 + הדברים דברים 2 ה-דברים 1 + = 39, וכן סתם נזירות שלושים יום – שנלמד מהמילה "יהיה" שהיא בגימטריא שלושים.
עוד דרשו נוטריקון, שאמרו (שבת קה) את הכתוב (במדבר כב, לב) כי ירט הדרך לנגדי – שדרשו את המילה ירט נוטריקון – יראה ר'אתה ניטתה בשביל שהדרך היה לנגדי – כלומר לקנאתי ולהקניטני.

דרשות חז"ל

חז"ל היו להם כללים, כיצד יש לדרוש את הכתובים כמו שביאר הרמח"ל במאמר האגדות שלו, עוד נתבאר במאמר האגדות למהר"צ חיות שאחד הכללים של חז"ל באגדה היה שיש לדרוש על רשעים לגנותם ואף לחבר גנאי שהיה ברשע אחד לרשע אחר, כאילו כל אותם דברי גנאי היו בו ולהיפך בצדיקים, ללמד עליהם זכות ולחבר שבח של כמה צדיקים כאילו היה זה בצדיק אחד.
ועל דרשות חז"ל בהלכה נחלקו הדעות, דעת הרמב"ם היא שעיקר ההלכות הן במסורת מסיני והדרשות נועדו בעיקר לחזק את המסורת, לא כן סובר המלבי"ם, ודעתו שעיקר ההלכה היא דרשות חז"ל ולכן חיבר את חיבור איילת השחר שנדפס בריש פירושו לספר ויקרא, ואולי זה בכלל מה שנחלקו (גיטין ס, ב) אם התורה היא בעיקר בעל פה או בכתב גם בעל ספר קריית ספר בהקדמתו לספר כתב שנחלקו הדעות האמורות, אם מה שנדרש ב"ג מידות שהתורה נדרשת נחשב כתורה שבעל פה או תורה שכבת ושם גם נתבאר מה החילוק בין אם זה תורה שבכתב או תורה שבעל פה.

אסמכתא

כמה וכמה דרשות ההן רק אסמכתות, היינו שחכמים תקנו הלכה ודרשו זאת מכתוב, ובמאת אין כוונת הכתוב לזה, אלא החכמים הסמיכו את זה על הכתוב לדעת הרמב"ם זה כלל אל קשור לכתוב ולדעות הריטב"א האסמכתות הן על פי רוח הכתוב, שרצון הקב"ה היה שישמרו את הדברים שחז"ל הסמיכו על הכתובים, אלא השאיר זאת לחכמים אם יראו לנכון לתקן זאת (ראה אנצ' תלמודית ערך אסמכתא)

הרמח"ל הוסיף לפרש עניין זה ולהבהירו: דהנה יש לשאול אם ראוי לאסור למה לא אסרתו תורה בפירוש? ואם אינו ראוי לאסור מדוע אסרוהו חז"ל? הוא מבאר עניין זה כך: הקב"ה רצה שאנו נקבל את התקנות הללו מעצמנו כדי שנוכל להראות בכך את אהבתנו אליו כדוגמת בן העושה נחת רוח לאביו, ראה "דרך ה'" (פרק ה' בעניין עיקרים) שם המשיל הרמח"ל את העניין לשני בנים המשרתים את אביהם האחד מקיים רק מה שנצטווה ומתי שנצטווה לעומתו השני, מרוב חשקו ומרצו ואהבתו לאביו הוא מתגעגע לעשות נחת רוח לאביו לפניו גם בדברים שלא נצטווה עליהם וודאי שמעלתו של השני יתרה על הראשון הוא הדבר לגבי עם ישראל, ה' יודע שעם ישראל שואף להדבק בו יתברך, ולכן איפשר להם להיות במדרגת הבן השני, זוהי הסיבה שבכוונה תחילה נמנע מלצוות על איסורים מסוימים כדי שיוכלו להביע את חשקם, על ידי שיאסרו על עצמם בעצמם. יוצא, שכל דברי חז"ל היו ראויים להיות כדברי "דאורייתא" אולם הם עלו דרגה, כדי להיות "דרבנן" וכן כתב בספר "פרי קודש הלולים" של האדמו"ר מזידיצ'וב זצ"ל (מובא ב"דברי תורה" להאדמו"ר ממונקטש זצ"ל, ח"א, ס"ק מ) וכן כתב ב"אגרא דפרקא" לאדמו"ר בעל "בני יששכר" זצ"ל (אות קצ): "ואיך עולה יו"ט ב' על יום טוב א" עיי"ש. : וכל דבר זה בעצמו, מה שתקנו חכמים הכול הוא מן ה' יתברך אשר סידר את החכמים לפעול בשכלם, מה שראוי לתקן, ומפני זה אנו מברכים גם על מצוות אלו, שתקנו חכמים "אשר קדשנו במצוותיו וצונו" (מהר"ל זצ"ל "באר גולה", באר א' מובא ב"בית יחזקאל" עמוד קיח).

תקנות חז"ל

"טובים דודיך מין – חביבים דברי סופרים יותר מיינה של תורה" (ע"ז לה).

רבינו יונה בשערי תשובה (שער ג' אות ז') פירש את חשיבות דברי סופרים שעשו סייג לדברי תורה: "כי יראת ה' יסוד המצוות שנאמר (דברים י, יב) "ועתה ישראל, מה ה' אלוהיך דורש מעמך, כי אם ליראה את ה' אלוהיך ובה ירצה ה' את ברואיו, כמו שנאמר (תהילים קמז): "רוצה ה' את יראיו", ותקנת חכמים וגדריהם יסוד לדרך היראה, כי יעשו גדר והרחקה פן תיגע יד אדם באיסור התורה כבעל השדה, אשר יעשה גדר לשדהו, מאשר יקר בעיניו, כי ירא פן יכנסו בו בני אדם, והיה למשלח שור ולמרמס שה, כעניין שנאמר (ויקרא יח' ל): "ושמרתם את משמרתיו", עשו משמרת למשמרתי, ורק הזהירות והגדר וההרחקה מן האיסור הלא זה מעיקר המורא... על כן אמרו: "חביבין דברי סופרים יותר מיינה של תורה", כי גדריהם וגזרותם מעיקרי היראה..."

ירידת הדורות ועליית הדורות

אמרו חכמים (חגיגה ג, ב) "דברי חכמים כדרבנות וכמסמרות נטועים...מה דרבן זה מכיוון את הפרה לתלמיה להוציא חיים לעולם, אף דברי תורה מכוונין את לומדיהן מדרכי מיתה לדרכי חיים, אי מה דרבן זה מטלטל, אף דברי תורה מיטלטלין תלמוד תורה "מסמרות" אי מה מסמר זה חסר ולא יתר אף דברי תורה חסירין ולא יתירין, תלמוד לומר "נטועים" מה נטיעה זו פרה ורבה אף דברי תורה פרין ורבין".

עניין זה יש להבין לפי דברינו, שאם לא כן, הרי יש תהליך הפוך של התמעטות התורה, המהר"ל מבאר את המאמר באבות (פרק א משנה א): משה מסר ליהושוע ויהושוע לזקנים וכו', ובהמשך בזוגות נאמר שכל זוג קיבל מהזוג הקודם, ולא נאמר שם שמסרו זה לזה כמו בתחילה ומדוע קיים שוני לשוני זה פירש המהר"ל, שתחילה מסר כל אחד לדור הבא את כל התורה, אך לאחר מכן הייתה ירידת הדורות, וכל אחד מסר רק חלק ממה שקיבל, הדור הבא קיבל רק כפי יכולתו לקבל לכן נאמר "קבלו מהם" והיינו חלק מהדברים רעיון זה נאמר בפירוש על ידי רבי אליעזר (סנהדרין סח, א) "הרבה תורה למדתי מרבתיי, ולא חסרתים אלא ככלב המלקק מן

הים הרבה תורה למדתי ולא חסרוני תלמידי אלא כמכחול בשפופרת " בכל דור מתמעטת החכמה הדורות שהיו קרובים יותר למעמד הר סיני ידעו יותר והעבירו פחות ממה שידעו לדורות הבאים ובכל זאת דברי תורה נטועים פרים ורבים כנטיעה. היינו: בכל דור זוכים ללבן ולחדש חידושי תורה המיועדים לאותו דור. יש מפרשים (מיוחס להגר"י הוטנר) עניין זה כך: לעיתים. דווקא משום הקטנות באים החידושים. הדורות הראשונים ראו הכול בבירור ומשום כך לא נוצרו להם ספיקות וחקירות שונות בצדדי ההלכה מה שאין כן אצל הדורות המאוחרים שמתוך הספיקות נתלבנו הרבה צדדים של ההלכה.

נוסיף כאן מה שכתוב בחוברת שורשים (אל המקורות 9): "בהיות תורתנו תורת חיים המחייבת את היהודי בכל צורת תרבות אשר הוא חי בה קיים הכרח שיהיה לתורה פירוש כדי שנוכל להבין כיצד היא מחייבת לאור שינויי הזמנים כיצד היא מחייבת בצורות מסחר שונות, כיצד היא מדריכה אותנו, החיים בדור טכנולוגי מתקדם, מה צריכה להיות השקפתנו בענייני רוח על ההשלכות החברתיות שיצרה אותה התקדמות טכנית למשל: מה דעת התורה על זיהום הסביבה, על הגנת הטבע, על צנעת הפרט, או על הפקעת מחירים? כיצד נתייחס לשימוש בכלי חשמל שהומצאו במשך הזמן: האם מותר לצלות כבד באמצעות חשמל במקום באש, האם אפשר לצאת ידי חובת ברכת המזון שהושמעה באמצעות רמקול, או מה כשרותם של מאכלים בשריים או חלביים שעברו תהליכים כימיים?"

גם אילו נכתב הפירוש? היה צורך להוסיף לאחר זמן פירוש על הפירוש, ואמנם כך נוכחנו לדעת, שלאחר שרבינו יהודה הנשיא הגיע להחלטה שחייבים להעלות על הכתב את התורה שבעל פה משום "עת לעשות לה' הפרו תורתך", סיכם את ההלכות וקרא לסיכום בשם "משנה" באמצעות המשנה יכלו אנשי דורו ללמוד את התורה ולזכורה ביתר קלות, אולם כפי שהתברר, פירושו הספיק לאנשי דורו בלבד כבר לאחר כינוס המשנה וכתביבתה, היה צורך לפרש את המשנה ופירוש זה נערך כשלוש מאות שנה עד שרבינא ורב אשי סידרוהו וחתמוהו כדי שיהווה הלכה ומוסכמת עבור התלמידים של דורם, ושל דורות הבאים, אולם לאחר חתימת התלמוד היה צריך לפרש אותו עבור הדור שבא אחריהם לאחר תקופת חתימת התלמוד באה תקופת פרשנותם של הגאונים והראשונים.

הרמב"ם כותב בהקדמה לספרו: "ובזמן הזה תקפו צרות יתירות ודחקה השעה את הכל ואבדה חכמת חכמינו, ובינת נבונינו נסתרה, לפיכך אותם הפירושים וההלכות והתשובות, שחיברו הגאונים וראו שהם דברים מבוארים, נתקשו בימינו ואין מבינים ענייניהם כראוי, אלא מעט במספר ואין צריך לומר הגמרא עצמה הבבליית והירושלמית, וספרא וספרי התוספתא שהם צריכין דעת והרחבה ונפש חכמה וזמן ארוך ואחר כך יודע מהם הדרך הנוכחה בדברים האסורים והמותרים, ושאר דיני תורה היאך הוא ומפני זה נערת חוצני, אני משה בן מימון הספרדי, ונשענתי על הצור ברוך הוא ובינותי בכל אלו הספרי וראיתי לחבר דברים המתבררים מכל אלו החיבורים בעניין האסור ומותר, עד שתהא תורה שבעל פה כולה, סדורה בפי כל בלא קושיא ובלא פירוק".

לאחר זמן חובר הספר "שולחן ערוך" על ידי רבי יוסף קארו, השו"ע חובר על יסוד חיבורו של הרמב"ם שחובר על יסוד הראשונים, הגאונים, האמוראים והתנאים עד משה רבינו.

בדורנו אנו מכירים את הספר "משנה ברורה" שחובר לפני כתשעים שנה, ספר זה מוכר כספר קלאסי לפסיקת ההלכה, בחלק העוסק באורח חיים, בין שאר דבריו, כותב המחבר בהקדמה לספרו: "וללמוד כל דין ודין בשו"ע וטעמו מן הטור וב"י, כבד זה בזמננו מאוד על האדם, כי בעוונותינו הרבים נתמעטו הלבבות וגם הטרדות נתגברו מאוד, אשר אם ירצה האדם בלימוד כזה לידע על נכון סימן אחד בינוני למעשה, יצטרך לעמול בו כמה ימים ולפעמים כמה שבועות", ללא ספק אילו הרמב"ם ומחבר השו"ע היו רואים את הספר "משנה ברורה" היו סמוכים ידיהם עליו וכך היו עושים רבי יהודה הנשיא וכל התנאים והאמוראים, שעסקו בתורה שבעל פה, אף על פי שהם בדורותיהם לא ראו צורך לחבר ספר כנוסח ה"משנה ברורה".

רבים מקוראי המאמר וודאי יודעים שמאז חובר ספר ה"משנה ברורה" כבר חוברו ספרים נוספים המתבססים עליו, פסקים של גאוני הזמן, בתוספת המקרים והדינים שנתחדשו מאז ועד היום, מכל האמור לעיל ברור, שעל אף שהתורה שבעל פה הועלתה על הכתב, ביסודה היא "תורה שבעל פה" הממשיכה להיווצר גם בימינו, וכל אדם אשר פונה לרב או למורה הוראה בשאלה, ממשיך בכך את יצירת התורה שבעל פה, משום שרבות

מהשאלות מצריכות עיון מעמיק במה שכבר נאמר בדורות עברו, ולפרש דברים אלה בצורה שגם בני דורנו יבינו, ויוכלו ליישם למעשה.